

BRANISLAV NUŠIČ

Opštinsko dete

Prvi deo

GLAVA PRVA

*u kojoj Anika, povodom smrti svojega
muža, ostaje udovica*

Dok drugi pisci obično svršavaju svoje romane time što nekog ubiju, otruju, ili ga prosto puste da umre, dotle kod mene, usled potrebe da imam u ovom romanu jednu udovicu, umreće njen muž odmah u početku samog romana. Ali da bi se videlo da ja tu stvar nisam naročito udesio, evo, ispričaću sve redom kako je od početka bilo.

Dakle, Alempije iz Prelepnice držao je Aniku iz Krmana. Krmančani su grdno zažalili kad se Anika dade u Prelepticu. Rekoše: „Pustimo najlepšu devojkicu te ode u drugo selo; zar mi nismo imali momka za nju?!“ Tako rekoše svi Krmančani, a samo neki Janja, za koga kažu da nikada ne ostavlja reč da joj ne nakači rep, vele, uz to je dodao: „Neka je, nek je u Prelepnici, nek i tamo koj' put noćevaju kapetani!“ A time je kao hteo malko da pročačka stvari koje su se u selu već davno i davno zaboravile. Još samo baba Kana i danas, kad hoće da priča ma šta iz prošlih vremena, pa makar to bilo i priču o onoj Jockovoj batal-vodenici u Prelepnici, svaki put će početi svoju priču ovako: „Još dok beše Maga (a Maga je Anikina majka) mlada, dok ono kod nas u selu često spavaše kapetan, kad je po srezu išao, za Jockovu se vodenicu govorilo da ne sme mleti sredom i petkom...“

Uostalom, za baba Kanu se zna da hoće da rekne lošu reč i za mrtvacem, kad dođe noću da ga čuva, a za Janju se zna da je zbog jedne loše reči uzeo dvadeset i pet batina usred varoši pred načelstvom, dok je još bilo batina, bog da ih prosti.

Mogli su najposle govoriti šta je ko hteo, ali Alempije i Anika proživeli su dve i po godine baš lepo. Štaviše, oni bi i još dve i po, ili možda i mnogo više godina proživeli vrlo lepo, da ne poteže Alempije te umre.

Ne može se baš utvrdo kazati od čega je Alempije umro. Jedni vele što je pao s kruške, drugi vele nije, nego od zlih očiju, a treći vele: nije ni to, nego od zle ruke. A kako to nekako sve na jedno izlazi, to bi se gotovo i moglo utvrditi od čega je umro, ako samo ispričamo ceo događaj. Kada se iz te priče izbaci sve ono što su dometnuli rođaci i prijatelji, još one noći kad su čuvali pokojnika, ostaje ovakva gola istina: Alempije je dobio poziv da ode sreskom kapetanu, gde je imao da se uzme na odgovor što je pogdekad imao običaj da u tuđem zabranu naseče po koja kola drva. Pa, kako će čovek da prodangubi čitav dan u varoši, da mu ne bi badava bilo, namisli da ponese i malo voća te da uzgred proda. On je to vrlo lepo zamislio i jedino što bi mu donekle moglo pokvariti račun to je što on nema svojega voćnjaka. Da bi i tu nezgodu otklonio, on se uputi s košem u tuđe voće i popne se na krušku. Poljak ga međutim spazi, svuče ga sa kruške i tako ga dušmanski isprebija da je jedva do kuće došao. Otad uhvati neku boljeticu u grudima, i prvo vreme kašljao je onako sasvim muški, a zatim poče kao mače. Pa onda, bože me prosti, nije više ni kašljao, nego je manje-više šištao i sve je tako tiho govorio kao da nije rad nikoga da uvredi. Kad hoće što da kaže, a on prosto šapće kao kakav božji ugodnik.

Nije mnogo ni bolovao, najviše mesec dana. A lečio se siromah svakojako, ali, kad je što pisano, šta vrede tu lekovi! Gasili su mu četiri puta ugljevlje, popio je dve oke pelena, metao je metlu pod jastuk, prebacio je vatralj preko kuće, kupao se u vodi sa sedam izvora, oblačio je košulju neke babe iz ne znam kog sela, koja se nije nikad udavala, ali - badava, bilo je pisano, i to bilo je pisano koliko od strane usuda u knjizi sudbine toliko isto i od strane poljakove po rebrima Alempijevim. A kad i sudbina već poče da vodi ovako duplo knjigovodstvo, te da na dve strane piše, onda šta vrede tu lekovi!

Alempije je dakle svakojako morao umreti, ako ni za šta a ono za ljubav piscu ovoga romana kome, na pakost, još u prvoj glavi treba jedva udovica.

Sahraniše lepo Alempija, a Anika udovica bez i jednog deteta. Nema još ni dvadeset i tri godine, a lepa i snažna, rekao bi čovek može da ponese u svaku ruku po jedno momče i da ga olako digne za jedno koleno. Mnogi su zbog toga sumnjali da ona nije nešto tukla po koji put pokojnika, ali to nije bilo: oni su odista lepo živeli. Svega pet-šest puta za te dve i po godine ako ga je uhvatila za gušu, bacila ga pod noge i mesila kao da ga je u naćve položila a ne na zemlju. Ali i u tom slučaju, kad bi pokojni Alempije, onako malo strože, viknuo: „Jaoj, Anika, puštaj pobogu!“, ona bi ga tada pustila. A i kakav je bio Alempije prema njoj! On mali, nedorastao, žgeba, a ona, bolan, izrasla kao jablan. Obrazi joj rumeni, puni krvi, kao da svagda mrsi, a držala je, bogami, svaki i najmanji post. Ama u svemu je bila tako nekako od boga udešena da joj je baš i dolikovalo da bude udovica. Ono što je o pratnji i prve subote malo nešto plakala, nimalo joj nije iskvarilo ni oči ni lice, već ostala lepa da ne možeš oka odvojiti od nje.

Što kažu u selu: „Davno nismo imali ovakvu udovicu, ovakva udovica kao za popa stvorena!“ to je, dabome, tako uz reč rečeno, a u stvari nema od toga ništa, osim ako se može za zlo uzeti što pop Pera svrati po koji put kod Anike da je teši. Svakome drugom moglo bi se to i zameriti, ali popu, kao duhovnom licu, to se nikako ne može zameriti. Jedino ako popovi pristanu uz to gledište da je i pop čovek; onda, razume se moglo bi se pogdešto i zameriti popu. Tako, na primer, moglo bi se popu zameriti što nikad nije išao u Anikinu kuću dok je Alempije bio živ. Premda se i tu može pop opravdati, jer tada nije imao koga da teši; niti je Alempija imao za šta tešiti kod žive Anike, niti je Aniku imao za šta tešiti kod živa Alempija.

A najzad, što će popu da se pravda? Skupštinari polažu račun svojim biračima; računopolagači glavnoj kontroli, a popovi jedino bogu mogu polagati račun, i to na nebu, a na zemlji baš nikome izuzimajući svojoj ženi.

Bog je doduše dobar računospitač, ali izgleda da ne može da stigne sam, te još uvek ima starih nepreglednih računa. Žena, naprotiv, ona stiže uvek da pregleda i stare račune kao i nove. Ma kako vi vešto sklopili račune, ona će uvek naći ma kakav „neopravdan izdatak“.

Da li je pop Pera imao takve „izdatke^M videćemo u idućoj glavi ovoga romana, u kojoj će i mnoge druge važne stvari da se otkriju.

GLAVA DRUGA

*Po selu Prelepnici šuška se koješta, a to
što se šuška moglo bi upravo poslužiti kao
predgovor ovome romanu*

Prelepnicica nije malo selo. Već tripud dosad podnošen je predlog Narodnoj skupštini da se proglasi za varošicu i dok je taj predlog propadao, dotle je Prelepnicica sve više napredovala. Tripud je dosad cela Prelepnicica prelazila iz partije u partiju, samo da bi stekla sresku kancelariju, i opet je to nekako mimoišlo. Sad su se stanovnici Prelepnicice dogovorili da se podele u tri stranke, te ako bi se tako nešto pomogli.

Selo leži u ravnici, pod šumovitim osojem, a kvase ga dva potočića. Na jednom je od njih kamena ćuprija, sa koje se silazi u čaršiju, ako se tako nazove onaj red kuća od kojih je jedna bakalnica, jedna mehana, jedna berbernica, gde je berberin ujedno i nalbantin. Na drugom potoku, tamo pod selom, leži ona Jockova vodenica što je već odavna batal, te sad u njoj, po odobrenju opštine, sedi neka sirotica Savka, koliko da ima krova nad glavom.

Stanovnici sela Prelepnicice sve su krasni ljudi, a ako koji ima i kakvu manu, čovek je, nije anđeo. Kmet Mića, na primer, zaista je dobre i duše i srca; on je tako reći otac svojim seljanima, a ne kmet. Pazi svakog, niti će kome učiniti što nepravo. Pa opet ima jednu malu manu: voli okusiti od državne poreze nego ne znam šta. I to nije što ne bi imao od čega da živi, već kao iz nekog načela. Veli: „Dosta, bogami, i država nama zajeda!“ A ne može

se kazati da on to hoće da utaji, bože sačuvaj. Naprotiv, kad god ga pritegne gospodin načelnik te kad već vidi da hoće na silu boga na sud da ga oteraju, a on izvadi iz svog sopstvenog džepa pa plati. Obrazan i pošten čovek, pa veli: „Šta bi' ja išao na sud; volim pošteno platiti nego se vući po sudovima!^a

Pop-Perina je mana njegova žena, pop zdrav, snažan, liči pre, bože me prosti, na tobdžijskog narednika nego na popa, a njegova žena suva, džgoljava. Pop sam za nju veli: „svračica^M, a po koji put savije prste u pesnicu i pokaže koštane zgglavkove pa veli: „Evo, bogami, ovakva su joj leđa!^a Da ne bi ipak neko kazao da to popu, kao sveštenom licu, ne priliči da govori o leđima svoje žene, valja odmah da kažem kako to pop ne govori u crkvi; bože sačuvaj, on crkvu poštuje i u crkvi je pravi svetac. Jedanput samo za vreme službe što je klisaru opalio šamar u oltaru, pa to tako odjeknulo i škripnulo da su pobožni hrišćani mislili da se otvaraju vrata oltarska.

Što se učitelja tiče, on i ne pripada selu, tj. utoliko što i ne izlazi nigde u svet. On za sebe veli da je naučen, pa zato nigde iz škole ne izlazi.

Moglo bi se za ćatu Paju Jeremića kazati da je takođe vrlo naučen, jer nigde iz kafane ne izlazi, ali to ćata ne prima da mu se kaže. On veli: „Ako sam naučen, videće se to u svoje vreme, a ne trpim da mi se kaže!^a Ovaj ćata bio je kaplar u stalnom kadru, pa za jedno „neću^a odležao je godinu dana apse, jer „po vojničkom zakonu nema „neću^a - veli on - a ja, bogami, i bogu ću kazati neću kad nešto nije pravo!^a (A to „neću^a sastojalo se u tome što je iz nekog pisma komandirovog izvukao banke.)

Posle je bio otvorio kao neki mali dućančić, pa kad mu se na artiklu rakije pokazalo mnogo rashoda, onda je upravo taj artikal učinio te ni na drugim artiklima nije bilo prihoda. Pa kad je jednog dana sve artikle popio, zatvori dućan, obiđe sve one koji su njemu bili dužni, a zaobiđe one kojima je on po koju sumicu dugovao, pa ode „po espap^a, kako tada reče. I otada pet-šest godina nije ga nigde bilo. On kaže da je to vreme proveo u „Nemačkoj^a i mnogo se čemu naučio. Kmet i sada kaže kad po koji iz sela primeti da ćata mnogo pije: „Pa neka pije koliko hoće; bio je po svetu pa je video, i tamo ljudi piju, i to još kakvi ljudi!^a A jedanput mu je i sam kmet primetio

da je pijan, ali mu ćata veli: „Ako sam pijan, videće se to u svoje vreme, ali ne primam to da mi se kaže!“

Ima ih koji kažu da je ćata učeniji od učitelja, jer je video mnogo sveta i zna mnogo da priča. On je video ljude što jedu žabe. „Nemci jedu, gledao sam svojim očima“.

- A je li istina, boga ti ćato, - pita Radoje Krnja - da Talijani jedu zmiје?

- Istina je - kaže ćata - gledao sam svojim očima. Nudili me, kažu: izvol'te, sinjore Panto (sinjore, to kod njih znači gospodine), izvol'te, kažu, a ja velim: neka, hvala, nisam pri apetitu! Apetit, znaš, talijanski će reći stomak. Tako im kažem, a mislim se u sebi: idi, bedo, da su mi se jele zmiје, ostao bih ja u Srbiji pa bih bio bogat čovek.

- A kako ih prave, boga ti, ćato? - pita mehandžija, pa pljesnu ćatu po ramenu onom težinom kretanja ruke kojom uopšte kreditori spuštaju ruku na rame svojih dužnika.

- Kako? S lukom. Priprže malo luka i tako... metnu još nešto da miriše...

I tako, uopšte, ćata je znao mnogo iz sveta da priča. A kad se još i napije, onda zaboravi kako je to trezan pričao, pa sve drukče i opširnije.

Jedanput, tako praznik neki, pa gde će narod posle liturgije nego u mehanu, jer toga dana pop Pera je baš govorio slovo u crkvi i propovedao kako su blagdani za to upravo da se hrišćani i telesno i duševno odmore. Dobra pastva otišla je sva sa službe u mehanu, koliko da se duševno odmori, a pastva je zatekla tamo ćatu manje-više već odmornog duševno. Ćata je baš pričao kako je svojim očima gledao čoveka kako leti kao tica. Ima tri „šrafa“, dva ispod pazuha i jedan ispod trbuha, i tu ćata pokaže gde bi otprilike stajala sva tri „šrafa“.

- Prvo odviše ona dva šrafa ispod pazuha, cvr... cvrc... cvrc... pa mu se razviju krila, pa onda onaj šraf ispod trbuha vrrr... vr... vrrrc... pa mu se nešto između nogu naduje - tako nešto kao mešina, a vezan užetom za zemlju, pa tek...

Tu kad vide ćata da je radoznalost slušalaca doveo do vrhunca, a on polako, čitavih deset minuta ispija čašicu...

- Kaži, Arso, nek mi donesu još jednu!

Arsa, dabome, naručuje.

- Pa tek, puf... nešto učini i poče ona mešina između nogu da se nadima i odušuje, a krila kao u tice... ode, ode, ode.... Marko, kaži!

- Sme li svaki? - pita Radoje Krnja.

- Ko ga zna! Kažu meni Nemci: izvoFte, sinjor Panto, probajte vi (sinjor, znaš, kod njih znači gospodin), a ja rekoh: hvala, a žao mi je i sad, trebao sam da probam.

- To si baš trebao! - dodaju dvojica-trojica.

I tako ja ćata pričao dok su ga slušali. A slušaoci su jedan po jedan izlazili, a poslednji sam ostao Radoje Krnja.

Kad su ostali sami, Radoje mu se poverljivo približi, sede za njegov sto, poruči mu rakiju pa će tek početi:

- Ovaj, ćato... ti si tako reći naučen čovek.

- Ako sam naučen, videće se to u svoje vreme, a ne primam da mi se to kaže! - veli mu ćata, pa zavuče obe ruke u džepove od prsluka.

- Molim, molim - dodaje Radoje Krnja - ja nešto drugo hoću da ti kažem.

- IzvoFte, kaži.

- Pa, eto, da li ti znaš kuda je otišao pop iz crkve?

- Ne znam. Ako nije kod Anike.

- Jeste, bogami, ali ima nešto poviše što ja hoću da ti kažem.

A valja znati da je Radoje Krnja bio udovac, i da nije krnja, našao bi dosad sebi druga, al' ovako, čeka samo gde će koja udovica da ostane, pa i tu obično mu pokvare posao oni što teše udovice.

- Šta ima poviše?

- A što nije jutros kmet bio u crkvi?

- Pa zar mu ja znam - odgovara ravnodušno ćata i lupa praznom čašom o sto na Radojev račun.

-1 on je jutros, za vreme službe, bio kod Anike, a po selu se kaže da mu to nije prvi put što ide.

- Kmet?! - planu ćata i lupi pesnicom o sto.

- A zašto on to krije od mene?

Ispi još jednu pa se ljutito diže.

Radoje Krnja ostade veseo u mehani da plati ćatinih jedanaest čaša, a ćata ode kao besomučan zalupiv vratima.

GLAVA TREĆA

*u kojoj Anika, bez ikakvih naročitih razloga, rađa musko dete na trinaest mesecipo
smrti svoga muža*

Prošlo je dosta dana odonda kada je Radoje Krnja govorio ćati u mehani o kmetu i popu, te se ćata onoliko naljutio. Ljutio se ćata otada još nekoliko puta, te izgleda da su se on i kmet kao nekako popreko gledali.

A Radoje Krnja ni otad nije ostao miran, već je i dalje šušкао i buškao i govorio po selu koješta. Međutim, pop nije hteo ni da se osvrće na to. Samo jedanput, i to više onako blago i očinski, prebacio je to Radoju i rekao mu:

- Ako te samo još jedanput čujem da laješ koješta za mnom, sateraću ti sve zube u grlo, i neću ti dati više navoru u crkvi, to da znaš!

A Radoje Krnja, kao što bi svaki drugi pobožni parohijan, reče popu:

- Ono, kad bi crkva bila piljarnica, a navora praziluk, i mogao bi mi dati i ne dati. A moji zubi, pope, kad već siđu u grlo, onda nekako ni tvoja čita neće ti biti tesna, nego će da siđe preko nosa i preko ušiju; a ako lajem, pope, u školi sam naučio još dok si ti bio učitelj!

Popa kao pametan čovek ne odgovori Radoju ništa, samo što baci jedan tužan, sažaljevajući pogled na Radoja, kao na „izgublenu ovcu“ koja je kadra čak i popu da nabije čitu na uši.

Međutim se za Radoja ne može reći da je bio „izgubljena ovca“; pre bi se gotovo moglo reći da je on bio „izgubljen ovan“, jer otkad mu se „evo, izmače i treća udovica, te ostade bez nade da će se kadgod moći i on oženiti, počeo da buče po selu toliko da je već i kmet sa ćatom razmišljao: kako li bi mu se mogli skratiti rogov.

Najposle, ko bi se još u selu obzirao i na Radojeve reči, da se samo nije desilo nešto drugo.

Bio je veliki praznik, mislim Blagovesti, te se sabrao

narod u Prelepnici čak i iz drugih sela. A kad se tako zbere narod, pop Pera neće propustiti priliku da progovori koju u crkvi. Ima jedno pet-šest godina kako se pop-Peri prohtelo da bude narodni poslanik, te otad češće progovori u crkvi. Raja iz Krmana čak kazao jedanput pred mnogima: „I istina je, ljudi, umeo bi pop Pera da nam vajdiše!“ Pa onda i mnogi drugi su tako mislili, ali, što je glavno, to je što je i pop Pera tako mislio.

Od to doba ide pop Pera češće i u mehanu. U mehani je pogdekad lupio pesnicom o sto i uzviknuo: „Oni gore ne znaju šta narodu treba, a nema ko da im kaže!“ A u više crkvenih beseda i ovo je umetnuo: „Narod treba da ima dobre zastupnike i pred bogom i pred zemaljskim vlastima. Dobar zastupnik pred bogom izneće mu narodne molitve, a dobar zastupnik pred zemaljskim vlastima izneće i braniće narodne želje!“

Dakle, i na Blagovesti govorio je pop Pera besedu, a u toj besedi najvažnije je što je hteo da kaže: da na napuštenoj njivi svi treba da delamo zajednički. (Kod ovih se reči Radoja zakašljao, a pop održao reč te mu posle ne dade naforu.) To što je hteo da kaže, pop je vrlo lepo kazao, i svršila se božja služba, pa svi izišli lepo u portu crkvenu, i tu kao ljudi zastali te će neko progovoriti ovo a neko ono.

Tu pop Pera, kmet i jedan odbornik; tu kmet iz sela Burinca, pa onda Rajko, bivši kmet; tu dućandžija Jova, pa Isajlo iz Drajkovca i još drugi. Nisu samo u tom društvu mehandžija i ćata; oni su u mehani svaki na svom poslu.

Seli pod kestenom, što se lepo razgranao pred crkvom: pop, Isajlo i kmet, a ostali ko stoji te se oslonio na štap, a ko doneo kamen te seo na nj. Pripalili cigare i puše te se upustili u razgovor.

Isajlo iz Drajkovca priča kako je čuo od ljudi, koji su bili u čaršiji, da u Suriji ima kolere, pa se povede reč o tome, i dućandžija ispriča nadugačko i naširoko kako je brat njegovog dede umro od kolere „kao pile“ Veli: „Časkom, brate, tek pogleda nas sve redom što smo bili tamo (ja sam bio mali), pa se uhvati rukama za trbuh i umre!“ Posle već progovorili su neku reč i o čumi, ali pop ih obavesti, veli im:

- Čuma, brate, to ne postoji. Ne može se istorijski dokazati da postoji; to više onako u narodnim pesmama!

Kmet iz Burinca priča opet kako će da se uvede neki nov prirez za naoružanje, veli pričao mu sam pisar iz sreza. Pop Pera, razume se, nalazi da, kao čovek koji pomišlja na poslaničko mesto, treba da kaže svoje, pa veli:

- Što se tiče naoružanja, to je utvrđena potreba, samo ja nisam za prirezni sistem naoružanja!

Tu popovu rečenicu kaza kmet drukčije, tj. on je i za naoružanje a i za prirez, a nama je već izranije poznato da ovaj kmet voli prireze.

Posle ovoga razgovora, odbornik pomenu kako bi trebalo crkvu okrečiti, ali, kako niko ništa na to ne reče, opet obrnuše reč te o ovome te o onome, i gotovo se narazgovarali i digli se na noge te hoće da pođu malo do popove kuće, a približi im se Radoje Krnja pa:

- Pomozi bog, srećan praznik!

Ama to Radoje reče nekako žurno čim je došao, inače on ide ponajlak i gega kad ide. Pa i to što je čestitao praznik drukčije je nekako kazao, sve se smeši, i kao zadovoljan je i pakostan je i jednak je.

- Bog ti sreće dao! - vele mu svi.

- Daj bože - odgovara Radoje - ovaj nam praznik doneo dobra svima! Daj bože, da nam godina bude berićetna, ovce nam se jagnjile, krave nam se telile, pa čak i udovice - daj bože - radale sve mušku decu! - pa to Radoje izgovori kao da drži čašu u ruci, a pakosno se smeši i gleda sve redom.

Pop kao nešto proguta, pa onda se pribra i poče kao u šali:

- E, e, ti to baš redaš i kao zdraviš! A kome zdraviš?

Radoje se i dalje smeši, pa veli:

- E zdravim, bome!

- E, pa, neka je na zdravlje! A sad ajdemo do popove kuće pa i da ispijemo - dodade kmet pa se okrenu i otpoče malopredašnji razgovor kako bi trebalo zaista okrečiti crkvu.

- A zar, boga vam - uzviknu Radoje za njima - zar ne znate šta je novo?

- Jok! - kaže Isajlo. - Do ti ako ćeš da nam kažeš?

- Hoću, dabome da hoću da vam kažem, jer vredno je

da čujete, vredno je da čuje beli svet, a nekmoli starešine narodne i crkvene! - pa na te dve reči „narodne^{cc} i „crkvene^w udari jako glasom i namignu i kod jedne i kod druge.

- Pa - nastavi Radoje - udovica Anika rodila jutros, rodila muško!

Pop se napravi kao da nije čuo, već počeo da namiče čitu na čelo i pita:

- Arna koja rodila, je F ona Savka?

- Nije Savka, pope, već Anika udovica!

Pop proguta ono što beše i prvi put progutao (biće da mu je malo zaigralo koleno, ali se pod mantijom ne vide), pa onda pogleda kmeta, kmet pogleda odbornika, odbornik pogleda dućandžiju Jovu, a dućandžija Jova, kao najmlađi u društvu, pogleda u zemlju. Najposle diže glavu dućandžija Jova, pa veli:

- Pa nek joj je srećno, nećemo valjda na babinje, ajdemo popu!

- Ama, ljudi, taman sad godina i mesec kako joj umre muž Alempije!

- Tako će biti, godina i mesec - dodaje pop ozbiljno, kao da ga neko pita. - Baš se sećam, veli, kao danas, nije mu bilo pomoći. A dobar je bio pokojnik, samo što je imao pogane ruke.

Radoje se sad okrene Isajlu, pa veli:

- Rađaju li, boga ti, u vas udovice trinaest meseci po muževljevoj smrti?

- Ama to će biti neka đavolja posla! - veli Isajlo. -- Zar mu ti to nisi uhvatio krajeve, kmete?

- Ko ja? - pita kmet. - Uhvatio sam, kako da nisam uhvatio!

- E pa zato je kmet - dodaje Radoje - da pazi da ne padne neka sramota na selo, kao i pop što je zato tu da pazi da se narod ne iskvari i da ne presupi zakone božje!

Međutim, dok je to Radoje govorio, pop je jednako razmišljao da nije baš danas trebalo u crkvi da govori o tome kako na zapuštenoj njivi treba svi zajednički da delamo; pa onda razmišljao je o tome kako je kmet užasno glup, jer sad kad je trebalo makar šta da kaže a on čuti, pa najzad pade mu na pamet i to kako bi zaista trebalo crkvu okrečiti. I sve je to nekako brzo prošlo kroz njegovu pamet, te nije ni čuo šta se dalje govori. Diže zatim glavu, pa reče Isajlu kmetu iz Burinca:

- Ne biva ovde da razgovaramo, ajdemote do moje kuće. Mnogo me zabrinula ova stvar. To se nije nikad u Prelepnici dogodilo. Ajdemote, braćo, do mene!

Uistinu i odoše. A Radoje otrča u mehanu da i tamo javi novost, a odatle će posle na bunar da kaže ženama; a sići će još i do vodenice, jer će i tamo biti štogod naroda, pa će najzad ići i od kapije do kapije, a teško da neće poći i u koje drugo selo.

GLAVA ČETVRTA

*iz koje će se svako uveriti da sitni uzroci
često mogu imati krupne posledice*

Može li biti sitnije stvari no što je četvrt kile mesa, koliko recimo, ima jedno novorođenče? I eto, tako sitna stvar mal' te nije donela krupne i nedogledne posledice u selu Prelepnici.

O samom događaju, koji se desio u prošloj glavi ovoga romana, ispočetka se samo šaputalo pogdešto i niko, sem Radoja Krnje, nije smeo onako na sav glas da kaže šta misli. Pogdekad, samo u kafani, ako ko uz policaj kaže onako što iz daleka i podmigne okom na susedni sto.

Ali nevolja nastaje tek od časa kad se žene dočepaju tako tugaljive vesti. One je prenose, uveličavaju je, i to sve nekako lepo i uglađeno. Zađu, na primer, po kućama pa počnu razgovor sasvim iz daleka, o skupoći, o mladima, o kvartirima, pa tek, i to onako sasvim uzgred, naviju na to kako je taj i taj muž oterao ženu. Ili, ako ne tom prilikom, a ono u crkvi, za vreme onoga najdužeg „i...” u heruvici. Jer, valja znati, da to „i...” svi bogomoljci smatraju kao pauzu kad se može pogdešto i progovoriti. Dakle, za vreme te pauze susedka će reći susedki: „Koliko se molim bogu, za sebe, toliko i za svoju komšiku Perku. Ne znate koliko je to nesrećna žena i šta trpi od svoga

muža. Ne volim, znate, da od mene izađe ta reč, ali me je žao. Pa, zaboga, komšike smo, mora čovek da voli svoga blišnjega!^w I sve to nekako uvijeno, obučeno, kao i da nije htela da kaže.

U selu to mnogo drukčije biva. Stane Stanojka na vratnice pa doziva svoju komšiku Paunu, koja je recimo u šljiviku:

- Pauna, o Pauna!

-Oj!

- Jesi li čula šta se veli za Anikino dete?

- Nisam!

- Kažu: liči na popa.

- Ama nemoj grešiti dušu!

- Jes', boga mi, vele: pljunuti pop, samo da metne epitrahilj pa da služi!

Tako, recimo, Stanojka Pauni, a Stamena Živki dovikuje sa plasta sena te se ori livadom sve do drumu.

- Živka, o Živka! Ču li ti za ono Anikino dete da liči na kmeta?

- A ja čujem - odgovara Živka s drumu - na dućandžiju!

I tako se glasno počne već po celom selu da uzvikuje i da dovikuje.

Ispočетка ne hte nijedna žena da ode Aniki, nego još svaka okreće glavu kad prođe kraj njene kuće, a posle svaka redom pode da obiđe siroticu, kobajagi da je daruje, sevapa radi, a u stvari samo zato da se svojim rođenim očima uveri na koga dete liči. A kako se koja otud vrati, priča sve više raste te se ispredaju čitava čuda.

Najposle, žene kao žene, malo im bilo što svojim pričama nagrđiše popa, kmeta i dućandžiju Jovu i ne znam još koga, nego svaka opazila na detetu i po nešto što na njenoga muža liči, pa kad se vratila, napopastila siromaha. Tako, na primer, Stana Ivkovića dočekala grešnoga Ivka još na vratancima:

- Stani - veli mu - Ivko, da ti nešto zagledam oči!

- Ene, jesi Yizludila? - iščuđava se Ivko.

- Pa da vidiš i nisam. Nego otkud u tebi oči kao u onoga tamo?...

- Ama u koga?

- U ono Anikino!

A Ivko joj pokaže šaku koliko da joj ukratko kaže kako mrzi objašnjenja, te Stana začuti. To tako Ivko, a za Rado-
vana Kneževića vele da je fljisučio ženu po nosu zato što
mu reče da je u Anikinog deteta nos kao u njega; dok za
Spasu Vidojkovića kažu čak da je izgruvao ženu pesnica-
ma u leđa, iako mu ona nije kazala da leđa detinja liče na
njegova, nego joj se samo učinilo da su im usta slična.

Pa onda malo-pomalo počese jedna drugoj: „Pa ti si mi
kazala ovo!“ A ona njoj: „A ti si meni kazala ovo!“ Te uzeše
da se svadaju, pa da se pljuju i da se hvataju za kike.

Nastade pravo čudo i bruka po selu. I da je ostalo samo
na ženama, ni po jada, nego se i ljudi pozavađашe.

Prvo se, vele, zavadi kmet i ćata. Još odmah posle
onoga razgovora sa Radojem Krnjom, kad mu je Radoje
kazao da je kmet za vreme službe božje bio u Anike, ćata
je prebacio kmetu:

- A ti, kmete, tako?

- Šta ja tako?

- Mesto u crkvi, a ti tamo u Anike. Hoće da ti pukne
bruka, a kapetanove uši dopiru i do našega sela, jer upamti:
što veći činovnik to veće uši!

- Ama, šta ti to meni! - kao buni se kmet.

- To što ti kažem! - veli ćata.

To su vodili takav razgovor onda još, a sad, kad već
puče bruka, dođe između njih i do malo oštrijih reči.

- Rekoh li ja tebi, kmete, sve će se to čuti u svoje
vreme.

- A šta to? - buni se kmet.

- Pa ona bruka! - veli ćata.

- Nema tu nikakve bruke. Ja tu Aniku tako reći i ne
poznajem. Sećam se pokojnog Alempija, priapsio sam ga
dva-tri puta, ali nju ne znam.

- Drugom ti to, kmete! Nisam ja ludi Tiosav pa da mi
previjaš hladne krpe. Znam ja tebi sve tragove.

- Znam i ja tvoje! - izbrecnu se kmet.

- E, kad znaš, kmete - planu ćata - a mi ćemo onda
jedno drugom poći po tragu, pa šta kome bog da!

I posle tog razgovora kmet i ćata sasvim učutaše, skoro
kao i da se ne poznaju.

Pa onda kmet se zavadi i sa dućandžijom Jovom. Veli
mu:

- Ti si Aniki davao na veresiju.
- Jesam! - veli Jova.
- Pa nemaš raboš u koji si beležio.
- Nemam - veli Jova.
- Dabome da nemaš, jer si drugači raboš imao, a ne kao što priliči čestitom trgovcu. Eno ti sad, tvoj se raboš porodio. Da nisi beležio, ne bi se porodio. Idi pa uzmi dete!

- Ama, otkud ja? - buni se dućandžija.
- Da ko će? Je *Y* priznaješ da si joj davao onako... na veresiju?...

- Pa jes, al' ja to... jerbo imam milostivo srce.
- E, pa kad imaš milostivo srce, a ti uzmi dete. Tvoje jd

- E pa znaš, kmete - dodija i dućandžiji - ako ćemo tako, zna se čije je to dete. Moja veresija nije jača nego tvoja vlast.

- To da mi nisi više kazao! - planu sad kmet.
- Tebi neću ni da kažem, nego kapetanu na isleđenju!
- uzviknu dućandžija, a kmet ponovo planu i opsova mu ono što vlast, po poznatom nacionalnom običaju, psuje svojim građanima.

I od toga doba učutaše dućandžija i kmet pa ni dobar dan jedan drugom da kažu. Kad je to čuo pop, a on stao uz kmeta te se posvađa i on sa dućandžijom, a dan zatim planu i svađa između popa i kmeta. I ta je svađa, bome, bila dosta debela.

Dode kmet u popa pa poče lepo prijateljski.

- Došao sam, pope, da razgovaramo šta ćemo s ovim?

- Kojim? - pita pop.
- Sa ovom brukom što puca po selu.
- A šta se to mene, kmete, tiče. Nije to moja briga, već tvoja, te svako neka nosi svoju brigu!

- Ama kako? - zgranu se kmet.
- Pa tako, brate, to je opštinska briga. Nije, da kažem, da je palo zvono sa crkvene zvonare, nego našlo se dete u opštini, e, pa opština neka i brine brigu.

- Ama, jeste to... ne kažem - poče kmet onako šeretski
- ali, ko velim, i crkva je imala svoj deo.
- Kakva crkva, kakav deo?

- Nemoj da se praviš lud, pope! - poče kmet otvorenim kartama. - Još se pokojni Alempije nije ni ohladio u grobu, a ti si već počeo da trčiš tamo u Anike.

Popu planuše oči, a zatresa se brada.

- Ama zar ti meni? Zar ti? A celo selo zna, dok sam ja nedeljom služio službu božju, ko je bio u Anike. Nije te ni sramota: vlast, hrišćanska vlast, a nikad u crkvu nisi navirio.

- Vala i da ga ne navirim ako ćeš ti za mene da se moliš bogu!

- A što kao, kmete, ne bih se ja mogao moliti bogu za tebe, sem ako su ti gresi toliki da ti treba deset vladika i tri patrijarha da te izmole u boga!

- Nije zato, pope, nego što su tvoji gresi veliki. Zar ti da se moliš bogu za mene, a zatekao sam te strasne nedelje da jedeš čvarke!

- Ako sam ih i jeo, kmete, moji su čvarci bili, a nisam jeo kao ti državnu porezu!

E, kod tih reči zaigra kmetu ribiš na mašici, pa steže malo jače batinu koja mu je bila u ruci, ali se uzdrža i samo dodade:

- Ajd, ajd, pope, neka smo živi i zdravi, aF, dočekaću ja da te vidim obrijana.

- Ne znam, sve može biti na ovome svetu, aF da ću ja dočekati tebi da vidim bukagije na nogama, to znam kao što znam očenaš.

I kod tih se reči rastadoše smrtno zavađena dva najbolja prijatelja, pop i kmet.

Od to doba pop ne drži više nikakve besede u crkvi, pa i ne viđa se mnogo, jedva ako ode do crkve pa pravo kući. Dućandžija Jova i ne izlazi iz dućana na razgovor. Kmet i ne ide više u mehanu, a ćata i ne izbija iz kafane.

Radoje Krnja sad se još više pilepio uz ćatu pa mu došapta mnogo štošta i plaća mu redovno.

Eto tako se zavadi celo selo i najbolji prijatelji u njemu, i to da se čega, nego ni sa čega. Zbog jedne sitnice od litre mesa.

GLAVA PETA

Krštenje

Ni dan-danas se ne zna tačno da li su taj plan skovali ćata i Radoje Krnja zajedno, onako uz polić rakiije, ili je to samom Radoju palo na pamet; tek on se jednoga dana diže pa pravo gore Anikinoj kući i zakuca na vrata. Anika nije trpela Radoja Krnju, jer je znala da je olajava po selu, ali kad dođe, što će, ne može ga oterati.

Uđe Radoje, razgleda po sobi, opazi dete na ponjavi, pa će se tek okrenuti Aniki:

- Znam ja, Anika, da ti mene ne mariš, ali ako, u nevolji se poznaju prijatelji. Poznaćeš me, pa ćeš videti da ti ja zlo ne mislim.

Anika ćuti, jer ne zna šta joj misli reći Radoje.

- Zgodilo ti se, eto, dete - nastavi Radoje - pa evo već tri nedelje a držiš ga nekršteno u kući.

- Pa krstiću ga! - reče osorno Anika.

- Krstićeš, ja, ali u celom selu ne možeš naći kuma. Oni tvoji prijatelji sramote se da se nazovu kumovi detetu, a ako neće oni, bogme neće ni drugi da se primi.

Anika na to nije mislila dosad, ali joj se sad učini da je odista tako, i obrati pažnju na Radojevo kazivanje.

- A ja velim - nastavlja Radoje - velim: što, ako je ono bez oca, opet je to božja dušica. Grehota je stideti se božjega zakona. Pa, velim, baš je sevap prihvatiti siročće. Eto, rekoh, idem ja Aniki, pa kad drugi neće, ja ću dete krstiti.

Aniku čisto iznenadi ova dobrota Radojeva i, kako joj, od porođaja do ovog razgovora, gotovo niko nije prijateljsku reč rekao, to joj se dopade Radojev predlog te pristade bez reči i još mu reče:

- Hvala ti ko bratu!

I tako ovaj podmukli plan Radojev ispao bi potpuno za rukom da je on samo umeo ćutati. Ali odmah sleže u mehanu, naruči svima koje tamo zateče po čokanj rakiije, te kad ga radoznalo zapitaše što časti, a on će u sav glas:

- Okumila me ona sirota Anika što ima dete bez oca, pa velim za takvo kumstvo pravo je da platim čast.

I to se za čas prosu po selu da će Radoje Krnja kumovati detetu, te svi udariše u glasan smeh kad to čuše. Samo pop, kad i do njega glas dopre, ne udari u glasan smeh. Njega, naprotiv prodoše žmarci po celom telu i po mantiji. Njemu ujedanput izađe pred oči čin krštenja, pri kome štaviše on mora i činodejstvovati. On vide lepo gomilu sveta u crkvu, koju je Radoje čak i iz drugih sela srikao. Poteglo u crkvu i malo i veliko, i što bi došlo u crkvu i što ne bi. Pa onda Radoje Krnja kum, te svi nagađaju zašto se on primio. On bi izvesno nadenuo detetu ili popovo ili kmetovo ime. Pa već ajde, ništa to, ali kad sveštenik treba dete da zapiše u protokol „krešćajemih“, pa kad dođe da zapita: „ko su mu roditelji?“ - a na ta pitanja odgovara kum - da bog sačuva što bi sve tom prilikom mogao Radoje Krnja da kaže pred onolikim narodom.

Sve to pade popu na pamet i zatrese se mantija na njemu, i pod mantijom mu zaigra srce kao u zeca kad zagleda u puščanu cev. I zabrinu se pop, utoliko što nema s kim da se posavetuje, ni s kim da se zabrine, jer su se, kao za pakost, svi koji bi tu brigu trebali zajedno da brinu zavadili među sobom. Pop uvide da im je sloga u ovako teškim trenucima potrebnija no ma kad ranije, i seti se da je on i po svome sveštениčkom činu pozvan da miri ljude među sobom, pa se diže i pođe u kmeta koji ga je najljuće uvredio.

Kmet ga popreko pogleda kad uđe k njemu u kancelariju, ali pop poče blago i tiho, kao pravi hrišćanski propovednik. On najpre napomenu kmetu kako „samo sloga Srbina spasava“ i uz to dodade onaj stih: „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvarf, pa se onda pozva i na ono: „Ko ti iskopao oko?“ - „Brat!“ - „Zato je tako duboko“; pa mu onda ispriča i onu priču kako je jedan car na samrti zvao sedam sinova i uzeo sedam šibljika, pa je najpre tih sedam šibljika vezao u jedan snop i dao sinovima da ga prelome, i ni jedan ga nije mogao prelomiti, a kad je šibljiku po ljubljiku odvojio zasebno, svaka se lako prelomila. Pop je kao time hteo da kaže da je on jedna, a kmet druga šibljika, a dućandžija i čata treća i četvrta. Najzad, da bi kmeta potpuno ubedio, pomenu mu i propast srpskog carstva na Kosovu sa nesloge velmoža.

Ovo je poslednje kmeta toliko uzбудilo da je svojim rođenim očima video kapetana sreskog kao Bajazita, a njih četvoro: sebe, popa, dućandžiju i ćatu, kako leže mrtvi na Kosovu kao Jugovići. I kmetu koji je čak i pri pregledu kase tvrda srca bio, naiđoše suze na oči, pruži ruku popu i poljubiše se.

Čim su taj svečani čin obavili, oni se digoše zajedno te u dućandžije sa kojim stvar, izgleda, nije išla tako teško. Sa nekoliko hrišćanskih reči njega pop osvoji, te svi pružiše jedno drugom ruku. E, ali sad je bio na redu ćata, za kojega su se pribojavali da ga neće lako prelomiti, a nisu mogli ni maći bez njega. Bacilo ih u brigu naročito to što im kmet saopšti da je ćata u poslednje vreme navalio nešto da ide u varoš. Stoga se digoše sva trojica te u sudinu ćati. Zatekoše ga, uzjahao stolicu, puši i zvižduće, i nazvaše mu boga. Ćata se iznenadi kad ih vide zajedno, i odmah se okrete kmetu rečima:

- Slušaj, kmete, hoću sutra da idem u varoš!
- Dobro, idi - poče kmet blago i ljubazno. - Evo daću ti moga konja!
- Neću tvoga konja, ramlje na jednu nogu.
- Molim te ćato - uvija kmet - baš da ramlje na obe noge, pa opet, to bi bila uvreda za mene kad ne bi uzeo moga konja.
- Ama što je uvreda za tebe kad konj ramlje?
- Sasvim uvreda, ćato. Ramao on ili ne ramao, nije tu u pitanju konj, nego ja. Ja ću pokrhati sve četiri noge mome konju, ali neću da me vredaš.

Tu se sad umeša pop i dodade:

- Ja mislim, ćato, ako kmetov konj ramlje, ne ramlje kmet.
- Pa neću valjda kmeta jahati?
- Ne, al' nemoj ga ni vredati zbog jednog konja.
- Pa dobro de, dobro, eto, neću ga vredati. Uzeću njegovog konja! - popusti ćata.

Kmetu se učini da je sad zgodan trenutak da se koristi ćatinom popustljivošću, pa poče sasvim meko i slatko:

- A bi F ti nama kazao, ćato, što ćeš sad u varoš? Je F hoćeš da pazariš što, ili da se provedeš, ili ideš može biti kapetanu? - I ove poslednje reči kmet naglasi i baci značajan pogled na popa i dućandžiju.

Ćata ćuti i ne odgovara ništa.

- Zašto kobajagi - nastavlja kmet - ne bi meni, kao bratu,

ili jednom reći kao kmetu, kazao šta ćeš kod kapetana?

- Čuće se to u svoje vreme! - odgovori ćata svojom omiljenom rečenicom.

- Ama znam ja da će se to čuti, ali - zašto ti to ne bi meni rekao kao svome svoj?

Pop opet priskoči svojim govorničkim darom kmetu u pomoć. Veli:

- Ćato, brate, zla su vremena naišla. Iskrenost je iščezla među ljudima, a zloba se zacarila. A na iskrenosti počiva i porodica i opština i država...

- Znam ja, pope, na šta ti navijaš! - prekide ga ćata.

- E pa, ako znaš, utoliko bolje! - prihvati pop. - Onda reci sam je li lepo da budemo ovako zavađeni i otuženi jedno od drugoga, a toliko briga ima koje treba zajedno da nosimo. Eto, vidiš, i mi smo se izmirili među sobom, a znaš koliko i tebe čestvujemo i volimo. Pa zašto da se ti odvajaš od nas?

Ćatu zbilja dirnuše te popove reči, pogleda ih sve redom i vide ih kako su zabrinuti i utučeni, pa mu se ražali kao da su svojta. Razmisli malo, razmisli, pa će reći kmetu:

- Znaš šta je, treba mi jedno pedeset dinara; da F mi možeš dati iz onog prireza?

- Pa mogu, ćato, što da ne mogu. Prirez nije moj pa da kažeš da ne mogu. A hoćeš li u varoš?

- Neću!

- Takvog te hoću! - kliknu kmet, zagrli ćatu, otvori kasu, turi ruku u prirez i dade mu pedeset dinara.

Posle već izgrliše se i ostali i na ćatin predlog odoše u mehanu.

Kako u mehani nije bilo nikoga, to su smeli i malo glasnije govoriti, te čim prvi čokanj pade na sto, iznese pop i brigu koja ih mori.

- Taka i taka stvar - veli - Radoje Krnja se okumio sa Anikom, pa će sad u nedelju da donese dete u crkvu da ga krsti! I onda iskaza sve što se može desiti i kakva bruka može nastati.

Pop je to govorio svima, ali je u stvari gledao pravo ćati u oči, i to pogledom koji bi rekao: „Ćato, brate, šta

- Ja ne znam šta bi se tu moglo raditi - uze pravo kmet da razmišlja. - Manj' ako bi bilo kakvoga zakona po kome bi se moglo zabraniti Radoju da kumuje.

- Ne može da bude takvog zakona niti ga je bilo, pošto Radoje nije inoverac - objašnjava pop.

- Šta ti onako misliš, ćato? - zapitaće kmet.

Ćata se zamisli, zamisli se, a svi nestrpljivo uprli pogled u njega. Najzad on slegnu ramenima pa reče:

- Ne ostaje ništa drugo nego da izvršimo državni udar!

- E pa tako! - objašnjava ćata i naručuje nov čokanj.

- Je r će Radoje u nedelju da krsti?

- Jes'! - veli kmet.

- A je F danas sreda?

- Jes! - odgovori pop.

- A može li sutra ujutru, o jutrenju, da se krsti dete?

- pita dalje ćata.

- Može, kako da ne može! - odgovori pop.

- E, onda čujte! - nastavlja ćata, a svi načuljili uši i čisto se pribili bliže njemu. - Sutra ujutru, o jutrenju, ti, pope, budi u crkvi, a ti, kmete, pošalji Sreju birova u Anike neka ode i neka kaže: poslao kmet da se odmah donese dete u crkvu da se krsti, jer ne sme, po zakonu hrišćanskom, i dalje ostati nekršteno. Ako Anika nešto zapne pa reče: krstiće ga Radoje u nedelju, neka Sreja kaže: u nedelju pop neće biti u selu, a Radoje je pozvan i eno ga čeka u crkvi.

- Pa onda? - učini pop kome poče da biva jasan državni udar koji je ćata smislio.

- Pa onda neka Sreja u ime opštine krsti dete!

- Jes', boga mi! - svanu popu i rastera mu očas brigu sa čela. - Vala, ćato, i vladika bi mogao biti sa tom paméću.

- Eto, ovako nešto ne bi umela smisliti ni Glavna kontrola! - dodade kmet, kome je zbog prireza Glavna kontrola izgledala uvek kao nešto najstrašnije u zemlji.

Dučandžija, ne znajući šta bi kazao, a u znak odobravanja, naruči pola litre rakije odjednom.

- A kako bi bilo - dodaje kmet uz dalji razgovor - da opština odredi i koje ime da se da detetu?

- To ti nije rđavo kmete - prihvati pop - jer mogao bi Sreja, na primer, iz poštovanja prema tebi kao kmetu, da da detetu tvoje ime.

- Taman! - učini kmet prestravljeno i sad mu samo-me bi još jasnije koliko je pametan bio što je to pitanje podstakao.

- Ja mislim - zinu sad prvi put dućandžija - da vidimo u kalendaru koji je svetac sutra pa to ime da mu damo.

Popu se učini ovaj predlog umestan, pa odmah zavuče ruku u džep od mantije, izvuče jedan mastan kalendar i poče da ga prelistava i da švrlja prstom po njemu. Zastade na četvrtku, pročita pa reče:

- Trofim!

- E, pa, eto, da mu damo ime Trofim! - pristade dućandžija.

- Kakav Trofim, more - veli ćata - pa da se smeje celo selo. Nego izaberite mu neko čestito ime.

Posle već počеше da padaju predlozi, te Pavle, te Todor, te Vićentije, te izređa se čitav niz lepih i čestitih imena, ali se ni kod jednog ne zadržāše, jer se uvek našlo da u selu ima po koga koji nosi takvo ime pa da ne bi nešto taj posle digao dreku. Najzad će neko pomenuti ime „Milić“ i zastadoše na njemu. Promisli svaki za se i nađoše da u selu nema baš nikoga koji nosi to ime, te i ostadoše pri tome.

I odista sutradan o jutrenju, bi sve onako kako je ćata udesio. Izvrši se državni udar iznenadno tako da, kad Radoje Krnja pred podne ču da je to jutro dete kršteno, a on pisnu kao guja u procepu:

- Otkako je sunca i meseca nije bilo većega nasilja no što je ovo: otimati čoveku kumstvo. Ni Turci to nisu činili, a evo šta doživismo pod slobodom i u svojoj rođenoj državi!...

*u kojoj se dešava nešto čemu se nisu nadali
čitaoci, no čemu se nije nadao ni odbor
Opštine prelepničke*

U ovoj se priči, sve dosad, nije pojavljivao opštinski birov Sreja, ne zato što on uopšte nema običaj da se pojavljuje, već prosto zato što piscu sve do ove glave nije bio potreban. Inače, Sreja ima baš taj lepi običaj da se pojavi i zvan i nezvan, pa bilo to na večeri ili o slavi ili na ručku i daćama. To sve tim pre što Sreja i sebe ubraja u „opštinu“. On važno veli parničarima za potricu: „Ne možemo drukče, kako je pravo tako smo i presudili!“ - iako je on za to vreme, dok su kmet i odbornici sudili, metao za zimu kupus u kacu ćatinu, koja stoji u predsoblju sudnice.

Taj Sreja, dakle, spusti se jednog lepog božjeg četvrtka, ako bez duše, niz ono brdašce pod kojim je bila Jockova vodenica i, sav zaduван, jedva stiže do opštinske sudnice, uleti u kancelariju, prevrne uz put testiju s vodom i nagazi ćati na nogu, pa onda dreknu, kao da je neko njemu nagazio na nogu.

Kmet se zbuni, pa kako je i inače jedan akt već po sata potpisivao, te bio blizu kraja, a ostalo mu samo još onu crticu da prevuče preko slova ć, to u onoj zabuni, razume se, mesto crtice on iskopa perom čitavu brazdu na aktu.

Ćata pak, bez obzira što mu je Sreja stao na žulj, poteže sva akta izvesne parnice i baci ih o zemlju, što je on činio samo u prilikama kad je ozlojeđen na koga od parničara. Međutim, kako ovde nije bio takav slučaj, to se ćata odmah pribra i poče da skuplja rasuta akta, a kmet skoči na noge i kroz grlo viknu na Sreju:

- Šta je, brate, što urlaš?
- Pobegla noćas - jedva izduva Sreja.
- Ko, more?
- Ona!

Kmet, videći da se užurbanost Srejina ne tiče nikakve komisije koja bi stigla u selo radi pregleda računa o pribranoj porezi, dobi snage i hrabrosti, i sad već poče onako odlučno kako i dolikuje njegovom položaju:

- Dakle, ko je u stvari pobjegao?
- Ona... Anika - veli Sreja.
- Pa dobro - dodade kmet ravnodušno - neka beži, dobro je i učinila, neka joj je srećan put!
- Sasvim! - nastavi Sreja - ali je ostavila dete.

Kmetu se ponovo omračí lice, koje se maločas razvedrilo, te ubrza:

- Ama koje dete, je li ono njeno dete, je li?
- Pa jeste!
- To onda znači da ona nije pobjegla u saučesću sa detetom - nastavi kmet kobajagi zavaničnim jezikom, a tek koliko da nešto, kao ono kad čovek peva u šumi da rastera strah.

- To znači, Anika pobjegla, a ostavila dete na vrat opštini - dodade ćata kratko.

- Jest, tako je! - reče kmet poluglasno, pa se učuta i zamisli se duboko i poče da jede onaj akt što ga je malopre potpisivao.

Ćuti kmet, a ćuti i ćata, a Sreja gleda te u jednog te u drugog, pa će opet:

- Pa šta ćemo sad?

Kmet se učini kao da ne čuje šta ga Sreja pita, jer to pitanje: „Šta ćemo sad?“ on je već sam sebi nekoliko puta za vreme razmišljanja postavljao.

Sreja opet ponovi:

- Pa šta ćemo sad?

Kmet se i po drugi put učini da ne čuje pitanje već nastavi on da pita:

- A kad je pobjegla?
- Kažu još noćas.
- To je nju neko naučio i podgovorio - dodade ćata.
- Tako će biti, neki dušmanin je podgovorio. Nego izađi ti, Srejo, časom napolje, da progovorimo ja i ćata.

Kad ostadoše sami, kmet spusti prijateljski ruku na rame ćati, pa poče vrlo slatkim i pitomim glasom, kako bi samo pred kakvom komisijom govorio:

- Deder, brate ćato, da razgovaramo bratski i prijateljski.

- A šta imamo da razgovaramo?

- Pa tako, da razgovaramo.

- Stvar je jasna, nema ništa da se razgovara! - veli ćata.

- Ama, pa vidim ja i sam da je stvar jasna, al' ko velim, razmisli ti o tome malo, ćato!

- Dobro, izađi ti na lice mesta da izvidiš, te ako ja dotle smislim što.

Kmet se diže da ode na lice mesta, ali uz put svrati popu. Pop se sprema, ima neko opelo da izvrši, pa dok popadija zbira epitrahilj i druge potrebe, on zaseo u bašti pod orahom, izneo malu sofu i jede bubrege pečene na žaru. Čim vide kmeta na vratnicama, a on priviknu:

- 'Odi, odi, da vidiš što je loj, pravo mleko!

Međutim, kmetu nije bilo do bubrega, on sede na stoličicu i stade šaputati sa popom. Šta su šaputali mi već svi znamo, a kako je popu prijao taj razgovor najbolji je dokaz što mu je poslednji najsladi zalogaj ostao netaknut u čanku, ishladio se i slojano se.

Odatle se kmet digao te u dućandžije. Možeš misliti kako je sve to dućandžiju potreslo, kad je jednoj seljanki mesto sto grama pirindža izmerio čitavu oku, te seljanka sad prvi put izide iz njegovog dućana sa uverenjem da je to prav čovek jer „pravo meri“.

Odatle se diže kmet te na „lice mestaObide kobajagi vodenicu da sazna i izvidi kako se sve to desilo. Sazna od Savke da se Anika digla u prvi sumrak, da side tokorse do popadije, pa se nije više ni vraćala, a ponela je sobom i svu svoju preobuku.

Dok je Savka to govorila, zapišta u jednom ćošku vodenice Milić; kmet ga prezrivo pogleda, opljunu, pa izide iz vodenice i side hitno niz brdo i ne osvrćući se.

*u kojoj su kako seljani sela Prelepnice tako
i sam pisac ovoga romana u zabuni, usled
dogadaja ispričanog u prednjoj glavi*

Nije mala stvar: Anika pobegla, a ostavila Milića. Zbunio se pop, zbunio se ćata, zbunio se dućandžija, zbunio se kmet, a zbunio se, verujte, i sam pisac ovog romana. Najзад, stvar i nije tako prosta. Iako je dete mala stvar, opet je dovoljna da nas sve dovede u zabunu. Da je Anika nešto pobegla pa ostavila čoveka, to bi nas manje u brigu bacilo no što je ostavila dete, iako dete, na prvi pogled, izgleda mnogo sitnije no čovek.

Druga je stvar da je to dete koliko toliko odraslo, onda ništa lakše: daš ga na zanat, pa mirna krajina. A odraslije dete je i razumnije, njega bi mogao i da usavetuje, na primer, pop. Zovne ga lepo:

- Mali, odi ovamo! - Pomiluje ga po glavi, pa mu blago i očinski rekne: - Znaš, mali, ti iako si rodом iz našega sela, ti si ipak pametan, pa uviđaš da bi bolje bilo da dođeš gdegod u svet. Šta ćeš ovde u selu; selo je selo, mnogo je lepše gdegod u varоši. Nego, ti mali, evo tebi dva dinara, pa kreni, kreni koliko sutra!

Ili, ako to ne bi pomoglo, a ono ga prosto najuriš. Udesi to ćata te ga pritvori i okrivi ma za što, pa ga protera iz sela. Ali što će se ovako sa detetom?

Ćata je rekao kmetu da iziđe „na lice mesta“ i on je otišao Anikinoj kući, kao što smo iz prednje glave videli, ali šta to pomaže? U stvari da kmet nije ranije išao „na lice mesta“, mnogo bi više pomoglo.

To večе se iskupiše svi u mehani. Tu pop, kmet, ćata i Jova dućandžija, te počеše da se savetuju, a isterali mehandžiju pred vrata, da ih ne sluša i da osmatra da otkud ne prisluškuje ko razgovor.

Kmet će prvi izneti predlog:

- Razmišljao sam, braćo, dugo, i ja mislim da će ovo što ću vam reći biti najpravičnije, a nikako drukče i ne bi moglo biti.

- A šta si smislio? - pita dućandžija, a doneo uvo do kmetovih usta, da ne ispusti koju reč.

- Ja velim, braćo, da ovo dete uzme crkva, te da ga čuva i neguje kao crkveno dete.

- Kakva crkva?! - zgranu se pop. - Kakva crkva, pobogu brate! Kad je još i gde je crkva čuvala i negovala decu i šta će crkvi deca?

- Pa - nastavi kmet otežući - mogao bi docnije biti vrlo dobar pevac, i pokojni Alempije bio je dobar pevac, pa možda bi se izmet'lo na njega.

- Ne može crkva ni s ljudima da izađe na kraj, te će sa decom. To ne može biti, kmete, nego ako si što pametnije smislio, a ti reci! - preseče pop vrlo odlučno.

- Pa ja ne znam ništa drugo, do ako je što ćata smislio.

- Ako sam i smislio, čuće se to u svoje vreme! - dodaje ćata mirno i kuca da mu se donese još jedan čokanj rakije.

- Ja velim - poče pop kad vide da svi ćute - da ga uzme opština.

- Sasvim - poskoči Jova dućandžija - da ga vodimo na budžetu kao opštinskog pisara.

- E, jesi glup, Jovo! - jedva izgovori ćata i udari grohotom da se smeje.

- Što glup, brate, ja tako mislim! Mi smo se skupili ovde da se savetujemo, pa i ja kažem moju. Ako ne valja, ne valja; toliko i čini.

- Ja mislim - dopuni pop svoj predlog - da mi to dete uzmemo kao opštinsko dete.

-1 to nije rđavo - dodaje brzopleto Jova dućandžija - samo kako? Treba li ga smatrati kao svojinu cele opštine, ili samo opštinskog odbora, i onda, treba li ga uvesti u inventar?

Ćata opet riknu da se smeje, a Jova brže-bolje naruči ćati još jedan čokanj rakije, ne bi li ga time oblažnjio i oraspoločio prema sebi.

- Ne mislim ja da ga opština smatra kao svojinu - nastavlja pop mirno - nego da ga izdržava kao svoju sirotinju, kao nahoće.

Kmet jedva dočeka da pop svrši reč, pa pošto ga pakosno promeri, uze on reč:

- Ne može, nismo mi sami opština! Mislite li selo će da pristane na to da mi držimo opštinsko dete? Mislite li neće to Radoje Krnja da razduva, pa će da ode i do kapetana, pa bogme i do novina. Ne biva; šta ne biva, ne biva!

- E, pa šta biva onda? - uplete se nestrpljivo dućandžija. - Ne može crkveno dete, ne može opštinsko, e, pa šta može? Deder, ćato, eto ti si pametan čovek - okrete dućandžija da se ulaguje ćati - deder reci ti šta ti misliš, pa da te svi poslušamo?!

- Hm! - učini ćata - ništa! Ja ne mislim ništa.

- Govori, brate ćato - poče i kmet mazno i čuknu u sto da se ćati donese još jedan čokanj.

- Pa... - oteže ćata - evo šta i kako ja mislim!...

Svi se pribraše i načuljiše uši, a gledaju ćati pravo u oči.

- Ja mislim, braćo, da Anika i nije rodom iz našega sela, već je rodom iz Krmana, a svaka opština je dužna da rani svoju sirotinju i prema tome, Anikino dete dužna je da hrani opština krmanska, na osnovu samog zakona.

Svi se zaprepastiše i neka radost razli im se po licu.

- Ama, boga ti?! - uzviknu prvi Jova dućandžija.

- Može li to, po bogu, brate? - dodade pop.

- Brate ćato, iz tvojih usta u božje uši! - podskoči oduševljeno kmet i poljubi ćatu među same oči.

- To sve, braćo, može da bude i mora biti - nastavi ćata znalački i mirno - tako je po samome zakonu! Ostavite vi samo meni, da ja nakitim akt, a vi mirno noćas spavajte, pošto prethodno platite ovo što sam ispio.

- A kad ćeš da napišeš akt? - pita sad već radoznalo kmet.

- To je moja briga - odgovara ćata - ti samo naredi da Sreja sutra zorom krene sa aktom i sa detetom u Krmane.

- Pa zar odmah da ponese i dete?

- Odmah, dabome!

I sada već nasta veselje kakvom se nisu nadali, ko je mislio da će tako srećno da se skine ovolika briga s vrata.

*Sadržina akta Opštine prelepničke, od 29.
marta 1891. godine br. 143*

SUD OPŠTINE PRELEPNICKE

Br. 143

29. mart 1891. godine

Prelepница

SUDU OPŠTINE KRMANSKE

Krmane

Anika, bivša žena pokojnog Alempija ovdašnjeg, a sada udovica pokojnog Alempija, udavši se nadležno za pokojnika, postala je tim samim sedelac i stanovnik Suda Opštine prelepničke. Smrću pak Alempijevom, ona je postala udovica ove opštine, čime je prestala biti žena pokojnog Alempija i na taj način, kao što se to može i crkvenim knjigama utvrditi, ona, kao rodod iz sela Krmana, pripada tome selu, kao sedelac i stanovnik i kao sirotinja te opštine, koja je na osnovu dotičnih članova naročitih zakona dužna svoju sirotinju i izdržavati.

Olakšavna okolnost za tu opštinu međutim leži u tome što je dotična Anika, po svome sopstvenom nagovoru, otišla i odsmucala se u svet, gde je rada dalji svoj život da provodi. Ali je Anika u poslednje vreme rodila jedno nenadležno dete, za koje se ni u kom slučaju ne može reći da ga je rodila sa pokojnim Alempijem, pošto je on umro trinaest meseci pre no što je Anika stekla u sebi nameru za porođaj ovoga deteta.

Na taj način, za to Anikino dete ne može se opredeljeno reći ukoliko je bračno, te bi se pre smelo tvrditi da je vanbračno i tim samim pripalo bi kao sirotinja opštini kojoj bi pripala i njegova majka da nije prenebregla svoje pravo na sirotinju otišavši u svet.

Prema svemu izloženome, ta je opština dužna izdržavati svoju sopstvenu sirotinju, pošto je Anika iz te opštine

rodom, na osnovu čega čast je ovoj opštini poslati joj u prilogu pod % dete, koje se odsad ima smatrati kao opštinsko dete te opštine.

O prijemu ovoga akta, kao i priloga koji uz ovaj akt ide, moli se Sud Opštine krmanske da izvoli odgovoriti.

Pisar Predsednik suda

Pajajeremič MićaRistić

(M. P.)

GLAVA DEVETA

*Jedna sasvim nevina opština koja nije ni
kusnula ni liznula prelepničku čorbu, te
prema tome nije pozvana ni globu da plaća*

To je bilo u subotu zorom kad je Sreja birov strpao akt Opštine prelepničke br. 143 u silav, a prilog za taj akt strpao pod miške, pa se uputio u Krmane. Akt je bio miran i silavu, i kraj njega bi Sreja rahat i bezbrižno putovao, ali prilog, to je bila beda za Sreju. Malo, malo, pa se prilog zaplače i zapišta tako da je Sreja četiri-pet puta pomišljao da ga prosto baci. Na stranu još što je Sreja jedanput morao i da prepovija prilog uz akt br. 143, kad je osetio da mu se ovlažila nešto šaka. Naposletku, kad mu dosadi piska i vriska, maši se jandžika, odlomi komad proje, napuni prilogu usta, pa se krenu ponajlak dalje.

Sunce već odskočilo, sa uzoranih njiva diže se maglica, iz čistih listara čuje se ševa, a Sreja, brišući šakom znoj sa čela, korača lepo na Krmanu, koja je već na dogledu.

U Krmanu, međutim, sedi kmet sasvim nevino u sudnici i ne sanjajući šta će ga zadesiti toga dna. A kmet krmanski Radisav je razborit i pametan čovek. On se, istina, ne razume u poslu ništa, ali je bar onako naočit čovek, pravi gardist, pa ti čisto mило kad ga vidiš

da zasedne za svoj sto. Ili, kad ti opsuje oca ili mater, a ono mu to nekako i liči. On je služio i vojsku pa je bio kaplar, te nekako vojnički upravlja opštinom. Kad dođu, na primer, parničari za potricu, pa stanu jedan nasred sobe, a drugi dole kraj vrata, a on ih premeri, premeri, pa tek vikne:

- Postroj se, brate, postroj se, kako si to stao! 'Odi ovamo, stani kraj ovog drugog... tako... ravnaj se, ravnaj se! Ne gledaj mene, nego gledaj svoga druga pa se ravnaj!

Ili, na primer, zovne birova da ovaj nešto objavi pa mu veli:

- Zovi selo na uzbunu i saopšti mu da sutra izmaršira na kuluk, da se popravi sreski drum. Eto ti akt g. kapetana, pa im pročitaj.

Tako isto vojnički on svršava i kancelarijske poslove. Mesto da napiše na aktu: „Saopšteno mi je“ ili „Primi k znanju“, a on napiše prosto „Razumem!“ Ili, mesto da napiše: „Sajuziti se ranijim aktima“, a on napiše: „Priko-mandovati ranijim aktima“.

Takav je kmet Radisav, odsećan, neumoljiv, i tako on svršava sve poslove.

Elem, takav kakav je, sedi on u sudnici sasvim nevino, i ne sanjajući šta će ga zadesiti toga dana. Tek da se digne, da se uvrati nešto poslom u kmeta Ivka, a uđe njegov birov. Veli:

- Došao Sreja iz Prelepnice, doneo neki akt.

- Daj ovamo taj akt! - veli Radisav odlučno.

Birov unese akt. Radisav ga otvori, priđe prozoru i poče da čita gundajući u sebi.

Kad svrši čitanje, on samo što učini:

- E, ne može to tako, nećemo im čak ni odgovoriti!

- pa uze pero i napisa na poledini: - „U akta“ i predade birovu, veli:

- Na, nosi ovo ćati!

Birov odnese, a Radisav se spremi da pođe u kmet-Ivka kao ono malopre i, taman da pređe preko praga, a evo ćate iz druge sobe sa onim aktom. Ćata je neko malo, golobrado đache, koje je Radisavu gledalo u oči kao u sveca da gleda.

Radisav se vrati u sudnicu.

x

- Pa... kako ćemo ovo?
- Koje?
- Pa ovu stvar iz Prelepnice?
- U akta, prosto u akta! - ponavlja Radisav odlučno.
- Ama ne može u akta! - dodaje ćata ponizno.
- Zašto ne može? - isprsi se kmet, misleći da time ćata hoće da ospori njegovo poznavanje kancelarijskih poslova.

- Ne može zato što uz ovaj akt ide i prilog a kako ćemo taj prilog da metnemo u akta.

- U akta zajedno sa prilogom! - zagrmi Radisav.
- Znam, aF taj prilog je dete, živo dete.
- A jes! - učini Radisav pošto se tek seti. - Jes, bogami, pa kako ćemo?

- Ja ne znam! - slegnu ćata ramenima.
- E, ali znam ja! - reče Radisav, pa se okrete birovu.
- Gde je dete?

- Eno ga u ćatinoj sobi - odgovori birov, a u taj mah se i Milić tako razdra iz ćatine sobe da i Radisav i ćata i birov otrčase tamo i, na svoje veliko zaprepašćenje, videše da je Milić, ležeći na krevetu ćatinom, gde je bilo i nekih akata, ova prosto učinio zauvek neupotrebljivim.

- Pfuj! - učini Radisav, pa se okrete birovu. - Zovi mi odmah Sreju iz Prelepnice, neka nosi ovo đubre.

- Koga Sreju? - upita birov.
- Sreju iz Prelepnice, onoga što je doneo ovaj akt i dete.

- Pa on... - poče birov i češe se za vratom - ovaj... ostavio ovde akt i dete, pa se vratio u Prelepticu.

- Ama ko se vratio? - dreknu Radisav.
- Pa on... Sreja iz Prelepnice.
- A ostavio ovo?
- Jes! - veli birov.
- Uh! - učini Radisav! - Pa šta ćemo mi s ovim?

I ćata i birov pogledaše u zemlju i slegoše ramenima.

- Slušaj, ćato, zovi mi odmah članove u sudnicu, da vidimo kako oni kažu: jesmo li mi dužni hraniti i onu sirotinju koju naši stanovnici ma gde i ma u kom kraju sveta rode?

Pa polazeći dodade još:

- Sad ću ja kroz polovinu sata biti ovde, a oni neka me očeknu.

Kmet ode do Ivka, a ćata i birov se sporazumeše: birov da čuva dete, a ćata da ode i pozove članove.

Sabraše se članovi pred opštinu te maločas, kad dođe Radisav, udoše svi u sudnicu. Predsednik Radisav sede u čelo stola, zauze vojnički stav i salutira, pa uze reč:

- Mirno! Otvaram sednicu. Braćo, opština prelepnička poslala nam je jedan raport. Pročitaj ga, ćato!

Kada ćata pročita akt opštine prelepničke br. 143, svi se odbornici krmanski pogledaše i zgranuše.

- Vala - dreknu Petar Rančić - nismo mi budale da svetsku decu hranimo. Ko je drobio, neka kusa!

- Ja velim - dodade Radisav Andrić - kad ima zakona u ovoj zemlji za ljude, ima ih i za decu, pa neka po zakonu bude!

- A ja bih reko - predloži Milisav Nedeljković - da mi ovaj predmet zajedno sa detetom uputimo Državnom savetu na rešenje.

Predsednik Radisav, pošto sasluša sve ove mudre govore, viknu opet: „Mirno!^a i uze reč:

- Stvar je ova, braćo, jednoobrazna i ona je za nas u propisnom odstojanju. Zato ćemo mi lepo napisati jedan raport u kome ćemo reći da krmanska opština nije dužna da hrani sirotinju koja svoje poreklo vodi iz opštine prelepničke.

Kmetu Radisavu se naročito dopade ova poslednja rečenica, pa se okrete ćati:

- Unesi, ćato, u dnevnu zapovest ovako od reči do reči: „Krmanska opština nije dužna da hrani sirotinju koja svoje poreklo vodi iz opštine prelepničke“

I ćata unese to od reči do reči u zapisnik. Svi pristadoše na predlog kmetov da se tako učini, to jest da se vrati dete sa aktom u kome će se reći pomenute reči kmetove.

Time je sednica bila završena i Radisav viknu članovima suda: „Voljno!^k, te se ovi digoše i podoše svaki svojoj kući.

Kako je već bilo odmrklo, to te večeri ostadoše ćata i birov muku da muče sa detetom, a sutradan, zorom, krete se birov opštine krmanske sa aktom suda br. 86 i sa pod % priloženim opštinskim detetom.

Grešni Milić, evo, već i po drugi put pode na put kao prilog uz akta, samo sad pod drugom numerom.

GLAVA DESETA

Grom iz vedra neba

Nedelja pre podne, a svršila se služba božja. Izgrejalo sunce te ne može lepši dan biti. Nije žega, a nije ni pripeklo, nego baš onako izgrejalo, te tidrago sunčati se na božjem zraku. Narod, u stajaćem ruhu, razmileo se po porti, oko krsta i pred mehanom.

Kad je tako lep dan, a ono svako ti je oran na razgovor, a ako iko, orni su pop, kmet, dućandžija i ćata prelepnički. Briga, koja ih je do juče klala, skinula im se s duše blagodareći ćatinoj mudrosti, pa sad sede pred mehanom i ćaskaju, a vidiš vesela su lica te čisto im radost i zadovoljstvo ispisano i na čelu i na obrazima i na usnama.

A razgovaraju o svemu i svačemu kao ljudi kojima je sve potaman. Tako, pop priča kako je čuo da vladika voli plovku na pirindžu i to, veli, samo batake jede.

- A ja, brate - veli pop - volim je na podvarku, i to nemoj da mi doneseš bataku; daj mi trticu ako hoćeš da ti kažem hvala.

- A ja volim leđa! - veli kmet.

- More kakva leđa! Trtica je, brate moj - uzvikuje pop, a kaplje mu voda iz usta - jedno fino parče; imaš šta da oglodeš i da oližeš!

Ćata na to dodaje: - More, kakva trtica od plovke, to je samo zalogaj. Dok zineš, a nje nema. Ja sam jeo trticu od noja. Sama trtica sedam oka mesa, jedna trtica pa dosta četrnaest vladika da ugostiš.

- A kakvo je meso od noja! - pita dućandžija.

- Pilećina, prava pilećina!

- Ima li jadic? - opet pita dućandžija.

- Jesi, bre, glup, Jovo! - veli mu ćata. - Kako ne bi imali jadic, ptica je, nije ćovek! Samo, razume se, veliki jadic, kao rogozi na kući.

- Bre! - ućini dućandźija zadivljen.

- Jedanput smo lomili jadic sa nekim Nemcima, pa nas sedam Srbina sa jedne strane teglimo, a sedam Nemaca sa druge strane. Jedva ga prelomismo.

Posle već vodili su i druge razgovore, kao ljudi kojima je ćisto srce kao staklo i mirna savest kao u jagnjeta, i ne nadajući se kakva ih nevolja za koji ćas ćeka.

E, ali, što kađu, um za morem, a smrt za vatrom. I kakvih ti sve ćudnovatih slućajeva nema u ćivotu i u svetu! Koliko se puta to, na primer, desilo te iz vedra neba, i bez ikakvog naroćitog razloga, grune grom; ili, kad se ti i ne nadaš nego gledaš veselo u svoj usev, a ono grune grad pa ga pomlati; ili zdrav zdravćit ćovek sedi s tobom, pije, razgovara se, šalji se, pa tek zakovrne oćima i umre. Eto, takav jedan ćudan slućaj desio se i danas, baš kad je ovako lep dan, i baš kad su i pop i kmet i ćata i dućandźija toliko zadovoljni i radosni da im je radost ispisana i na ćelu i na obrazima i na usnama.

Sede oni tako i vode razne razgovore, a tek dotrća u jedan mah, zaduvan, birovi Sreja, koji - kao što smo to iz glave ovog romana primetili - nikad ne donosi dobar glas kad god dotrći tako zaduvan.

Sreja i ne pride stolu, no manu šakom na kmeta, te se kmet diđe sa stola i ode malo u stranu. Sreja mu nešto prošaputa, a kmet, kad to ću, preblede u licu i pomodre kao zrela smokva.

Onda kmet manu šakom na popa, te se pop diđe sa stola i ode malo u stranu. Kmet mu nešto prošaputa, a pop, kad to ću, preblede u licu i pomodre kao zrela smokva.

Zatim pop mahnui šakom na Jovu dućandźiju, te se Jova diđe sa stola i ode malo u stranu. Pop mu nešto prošaputa, a Jova, kad to ću, preblede u licu i pomodre kao zrela smokva.

Zatim Jova dućandźija manu šakom na ćatu, te se ćata diđe od stola i ode malo u stranu. I Jova mu nešto prošaputa, a ćata niti poblede u licu niti pomodre kao zrela smokva, pošto je on od rane zore pio i bio uveliko i bled i modar kao modar patlidđan.

Nastade jedan trenutak ćutanja, jedan težak, sudbonosan trenutak, za vreme kojega niko nije ništa mislio i svi su se međusobno glupo gledali.

Naposletku, ćata kresnu okom kmetu i pođe sudnici, kmet kresnu okom popu i pođe za njim, pop kresnu okom dućandžiji pa se i on krete za ovima, a dućandžija, pošto nije imao kome da kresne okom, krenu se za svima, bez ikakva izraza u očima i na licu.

Kad su došli u sudnicu, videli su svojim očima ono što su malopre jedno drugom šaputali na uvo, naime: videli su svojim očima akt suda opštine krmanske br. 86 i onaj fatalni prilog uz akt, koji se tako zadovoljno smešio kao da mu je milo što se opet vratio među svoje.

Udoše svi u sudnicu, a Sreja ostade u ćatinoj sobi sa prilogom. Ćata razvi akt opštine krmanske i pročita ga glasno. Svi ćute kao zaliveni, jer niko ne ume da misli, a kamoli da što kaže.

Jedva na jedvite jade diže pop glavu, pogleda sve od reda i prošaputa:

- Pa sad?

Niko ništa ne odgovori, te se jasno ću muva zunzara kako se gruva o staklo u prozoru. Tek u zlo doba dodate kmet:

- Jes, bome, šta ćemo sad?

Opet niko ništa ne odgovara. Ćata bi možda i mogao da odgovori na ovo pitanje, a *Y* on izgleda namerno ćuti da ih pusti malo da se na svojoj mucu prže kao riba na zejtinu. Kmet kao da je to osetio, pa mu se okrete:

- Šta ti misliš, ćato, onako kao stručno lice?

Ćata i tu tvrda srca beše, pa ni reći ne odgovori, iako je već bio smislio šta treba raditi. Uživao je prosto da ih gleda kako se prže, pa kad im se jedva strana zarumeni da ih izvrne u tiganju da im se malo i druga strana poprži. Kad kmet ponovi svoje pitanje, ćata, mesto da odgovori, zanjihla glavom sumnjivo, diže obrve na ćelo i promrmlja:

- Boga mi!

A to je bilo dosta za sve da opet brižno obore glave, nemajući hrabrosti više ni da se međusobno gledaju.

I usred te tišine, ćata ujedanput, i to onako odlučno, izbaci:

- E, sad ćemo, braćo, kapetanu, da se žalimo na protivzakoni postupak krmanske opštine!

Svi digoše glave kao da ih sunce ozari i razvedriše im se čela. Popu bilo čak milo da još jednom čuje te utešne reči, pa zapita:

- Kako reče, tako ti boga?

- Rekoh - ponovi ćata - kapetanu ćemo, pa da vidimo ko bolje zna ovozemaljske zakone, ja ili Radisav.

- A hoće r to pomoći? - pita kmet.

- Razume se! - odgovara ćata odlučno.

- A šta tu može kapetan učiniti? - pita dućandžija.

- Narediće opštini krmanskoj da mora primiti dete.

- E, to bi valjalo! - Kliknuše svi.

- Nego nešto da ti kažem! - preseče im ćata raspoloženje.

- Govori, govori, ćato! - moli ga kmet.

- Nemojte vi misliti da će to ići baš onako sasvim olako. Može kapetan i drukče to da uzme, pa da se obrne stvar.

- Uh, naopak! - uzdahnu opet pop.

- Ama zar ne možeš ti, ćato, da udesiš nekako - do-mišlja se kmet - pa da kapetan ne izokrene nego uzme stvar zakonski.

- Pa ono može - teši ih ćata - po meni može. Ja kad napišem žalbu, ne može je on okrenuti.

- E, pa šta se onda pribojavaš? - pita dućandžija.

- Ne pribojavam se ja za mene, nego velim nekako jače potkrepiti stvar.

- Pa lepo, ćato, i da je potkrepimo, samo nas nauči kako?

- Ja velim - nastavlja ćata posle kratkog razmišljanja - da se žalbom ode odavde kapetanu onako kao neka deputacija građana.

- Sasvim, - prihvati brzopleto kmet - eto pop neka vodi deputaciju.

- Ja velim - brani se pop - da se ja ne mešam u to. Druga je to stvar kad bi deputacija išla zbog krečenja crkve, na primer, pa da je ja predvodim. Ovako, najbolje bi bilo kmet kao građanin, onako u ime celokupnog građanstva.

- Ama 'de ću ja? - brani se i kmet.
- E, pa ajde, vi ćete kao za krštenje, pa će deputaciju da predvodi Radoje Krnja! - preseče ih ćata i oni se svi pred takvom mogućnošću prestraviše.

- Pravo kažeš! - prihvatiće svi u jedan glas.
- Nego ćete sva trojica, ovako kako ste, da se dignete sutra sa prvom zorom pa u varoš. Drugi da pođe ne bi valjalo.

- Ama zar baš mora da se ide! - počeha se pop za uvetom.

- Pravo da ti kažem, pope, mora! - odseče ćata. - Drukčije je to kad se lično žalite; ne može onda ni kapetan tek onako preko kolena da reši!

Promisliše, promisliše malo, pa uvideše da drukčije ne može biti nego tako kako kaže ćata. Dogovoriše se sve što će i kako će, pa ode svako svojoj kući da se spremi za put, a ćata osta da napiše akt.

A kad sutradan svanu zora, tri putnika kretoše iz sela, pažljivo izbegavajući da njihov odlazak ne padne seljacima u oči. Nosili su sobom, razume se, i akt suda br. 151 sa grešnim Milićem koji sad već po treći put putuje kao prilog uz akta.

Sa ovim nesrećnim prilogom najveće su muke videli dok su promakli kroz selo, jer je pop morao prilog da sakrije pod mantiju, a posle već, kad su izmakli, svi su se od reda menjali noseći ga.

Tako i stigoše na domak dotičnoj varoši, posle dužeg putovanja.

GLAVA JEDANAESTA

Dotična vlast

U pripovetkama se obično naše varošice nazivaju: A*, B*, V*, G*, D*, Đ*, E*, Ž*, Z*, i već tako dalje. Pisac ovoga romana je preturio svu srpsku pripovedačku literaturu da vidi je li ostalo koje slovo iz azbuke neupotrebljeno, te da tim slovom on nazove ovu varošicu u kojoj će se dešavati budući događaji. Pa kako nije našao, to mu drugo ništa ne ostaje no da je nazove kancelarijskim imenom „dotična varoš“.

U toj, dakle, dotičnoj varoši nalazi se, razume se, i dotična vlast, u vidu dotičnog kapetana za koga se upravo ne bi moglo kazati da je „dotičnf, pošto ga svi poznajemo. Jer to je, brate, poznati kapetan Jerotije, koji se junački nosio sa tolikim komisijama i čije se ime stalno provlačilo kroz sve „dopise iz unutrašnjostf... Uostalom, to ne treba rđavo tumačiti, jer je kapetan Jerotije inače uživao veliko poštovanje gde god je služio. On je za devet godina službe promenio četrnaest srezova, i, pri rastanku s njim, svaki mu je od ovih srezova poklonio sablju, a narod ga ispraćao do granice svoga sreza, što smo mi Beograđani zatim čitali u naročitoj depeši, koja je glasila: „Danas narod sreza P* isprati omiljenog načelnika Jerotija do granice svoga sreza i pri rastanku pokloni mu, za savesnu službu, sablju. Čestitamo srezu R*, gde je kapetan Jerotije premešten, na ovakvome starešini kakvoga u njemu dobija⁴. Istina, zli su jezici govorili da je to jedna ista sablja koju je on četrnaest puta dobio (jer je svaki srez preko njega vršio nabavku sablje iz Beograda), kao i da je to jedan isti telegram koji četrnaest puta on o svome trošku šalje, ali - zli jezici nikad se i ne služe istinom.

Najzad, mogu zli jezici govoriti što hoće, glavno je za kapetana Jerotija da je on, za devet godina svoje službe, svega šest puta bio isteran iz ove i to uvek zato što se nije slagao bilo sa „programom“ svoga ministra ili okružnog

načelnika, bilo sa programom Glavne kontrole. U dotičnom srezu on je kapetan, evo, već tri meseca, i narod je vrlo zadovoljan njime, a, što je glavno, on je zadovoljan narodom.

Dakle, taj kapetan Jerotije sedi jedno jutro u kancelariji i razmatra žalbu neke udovice, a pandur uđe i prijavi mu kmeta i sveštenika sela Prelepnice.

- Neka dođu - veli kapetan, pa ostavi akta na stranu, a diže glavu i pogleda u popa i kmeta, koji tek naidoše na vrata... (docnije ćemo videti zašto i Jova dućandžija nije došao).

Kapetan Jerotije premeri popa i kmeta od glave do pete, jer ih je znao samo po čuvenju, a dotad mu nisu dolazili ni za što.

- A šta ste vi došli? - upita ih najzad.

Kako se kmet i pop nisu ranije dogovorili ko će pred vlašću govoriti, to se pogledaše međusobno, pa obojica očutaše.

- Što ste došli, pitam vas?

Uze najpre kmet reč:

- Mi, veli, došli u ime jednog deteta, to jest... u ime naše opštine, koja je vanbračno rodila jedno dete... upravo...

Kad vide pop da se kmet zbunio, te će svojim objašnjenjem napraviti još veću bruku, munu ga laktom da ćuti, pa sam nastavi.

- U našoj opštini rodilo se jedno vanbračno dete koje ne pripada nama.

- Zašto ne pripada vama? - pita strogo kapetan.

- Njegova majka, kao udovica, pripadala je nama - uplete se opet kmet, a pop ga ponovo munu laktom, pa sam nastavi:

- Njegova majka je udovica, a rodom je iz drugog sela, iz Krmana, pa onda to dete i pripada toj opštini.

- A koliko ima vremena kako je njegova majka udovica? - pita opet kapetan.

- Trinaest meseci, ušla je u četrnaesti - odgovara pop.

- A gde je probavila to vreme udovištva? - pita opet kapetan.

- U našem selu - veli pop.

- A vi ste je, razume se, kao dobri ljudi, pazili i negovali kao svaku siroticu?

- Kako da nismo, gospodine, - odgovori kmet, sa uverenjem da ta zasluga pripada opštini a ne crkvi, te da je pozvan na to pitanje on da odgovori a ne pop.

- I, razume se, kao bednu siroticu, niste je ostavljali ni gladnu ni žednu, pa ste je grešnicu i obilazili, da je pripitate kako joj je?

- Kako da nismo, gospodine - utrpava se opet kmet, i čisto mu mило što gospodin kapetan tako laskavo misli o opštini kojoj je on predsednik.

- Ama, gospodine, - reče opet pop - ona je rodom iz Krmana.

- A, iz Krmana? - pita kapetan.

- Jeste! - odgovoriše i pop i kmet.

- A za vreme otkako je udovica da li su je obilazili koj' put kmet i pop krmanski.

- Nisu, gospodine!

- E, vidiš, koj' obilazi udovicu taj podnosi i trošak. Neću o tome više ništa da čujem, razumete li? Tako kako kažem, tako mora biti!

- To ne može tako da bude! - usudi se pop da rekne.

- Mi smo doneli i pismenu žalbu, pa ako je odbijete, onda vas molimo da nam date i pismeno rešenje, jer hoćemo da se žalimo i višoj vlasti.

- Slušaj, pope - počeo kapetan vrlo ozbiljno - nemoj da me nateráš da ti obrijem bradu, a ti kmete, pripazi se, jer ja se i onako domišljam da ti ovih dana pošaljem komisiju.

Kmet i pop prebledеше i ne smedoše da se pogledaju u oči.

- Mislite vi - nastavi kapetan - ne znam ja celu tu stvar; mislite vi daleko je vaše selo pa nema ko otkud da mi javi.

I kmet i pop glede u zemlju i svakome izide pred oči Radoje Krnja, crn, crn kao gak, a šta mu misli svako od njih u duši, ne daj, bože, Radoju da ga nešto to i postigne.

- I mislite vi - nastavlja kapetan - meni da podlijete vodu! Mali ste, more, za to! Ne treba mi nego samo da pritisnem nokat pa da prsnete kao buvice.

I popu u tom trenutku izade pred oči kapetanov nokat, ali ogroman, veliki, kao što je red da bude jedan

državni nokat. A sebe vide kao malu, sitnu, crnu buvicu, koju su uhvatili pod jorganom pa je drže među sobom dva državna prsta i spremaju se da je polože, a zatim da se navalja državni nokat na nju.

Kmetu je opet cela stvar sasvim drukče izgledala. Njemu se ovo upoređenje sa buvicom činilo da se više na popa odnosi, jer pop, onako zadrigao a u crnoj mantiji, i lično je donekle na buvu koja se dobro podnapila krvi. Ali, mada se kmet tešio time da se pretnja kapetanova odnosi više na popa, opet oseti neki svrab oko članaka, tamo otprilike gde stoji prsten od bukagije, te diže desnu nogu i počesa njome levu.

- Nego, znate šta? - nastavi kapetan. - Nisam ja baš tako zao i pakostan čovek. Imam i ja srca, a i ljudi smo, trebaćemo se, i vi meni i ja vama.

- Tako je! - uskliknuše obojica i razvedriše malo lica i digoš glave. - Tako je, gospodine, mi nismo, ne znamo onako... da kažeš...

- Znam ja, znam. Dobri ste vi ljudi!

- Ama kako! - kliknu kmet, koga očas prođe svrab oko članka i maF ne skoči da zagrlji kapetana.

- Pa baš zato - nastavlja kapetan - učiniću vam što drugome ne bih učinio.

- Hvala ti, gospodine! - obojica će u jedan glas, a naišle im na oči suze od miline.

- Dakle, poslušajte vi mene što ću vam kazati - veli kapetan.

- A da koga bi drugog ako nećemo tebe poslušati, gospodine! - odgovori mu pop.

- E, - veli kapetan - držite vi to dete kod vas, kao opštinsko dete, kao siroče; pa kad odraste, lako je onda.

- Tako je, gospodine!

- I ovu žalbu što ste mi je doneli, evo, ponesite je natrag, pocepajte je. Neću ni da je zavodim, bolje je nek nema traga u arhivi o tome detetu.

- Bolje je! - odgovaraju obojica ubeđeno.

- Pa ovaj - dodaje kapetan - nemojte zaboraviti da ste mi bili u rukama i da sam mogao, da sam drugi čovek, da vam navaljam bedu na vrat koje se ne bi majci lako oprostili. Ali nisam hteo, a vi nemojte to da zaboravite!

- Kako da zaboravimo, gospodine! - odgovori kmet umiljato i slatko kao što on već ume.

- E, tako vidiš - veli kapetan - pa ajd sad idite!

Oni se još jedanput zahvališe i pokloniše se pet-šest puta, pa podoše. Kad su bili na vratima, kapetan još jednom dobaci:

- Pa nemojte sad, čim pređete prag, da zaboravite da sam vas spasao jedne velike bede!

Oni se još jedanput osvrnuše i ubediše kapetana kako to nikad, nikad neće zaboraviti, a zatim se iz sreske kancelarije uputiše u mehanu, gde su odseli ali uz put niti progovoriše jedno s drugim niti se pogledaše.

GLAVA DVANAESTA

*u kojoj ma V nije pukao po dotičnoj varošici
glas da sepop porodio*

Pre no što su pop, kmet i dućandžija ulegli u dotičnu varoš, zastali su da se dogovore kako će i šta će. Prvo i prvo, bilo je potrebno da se reši ko će uneti dete u varoš. Pop ga tek nije mogao uneti a, bogami, nisu pristajali ni kmet ni dućandžija. Posle poduže prepirke rešiše da pop uzme dete i da ga sakrije pod mantijom.

Drugo je pitanje bilo šta će s detetom dok oni odu kapetanu. Tu rešiše da pop i kmet odu, a dućandžija da ostane u kafani i da čuva dete. Kupiše uz put još i jedno šiše mleka i jednu drvenu kašičicu, kako bi priraniili dete ako bi zaplakalo.

Rešiše još da dete kriju kao zmija noge, kako ne bi po varoši pukla bruka, pa stoga odmah, čim uđu u kafanu, da uzmu jednu zasebnu sobu i da se uvek iznutra zaključavaju, kako ne bi ko naišao.

Kad tako sve uradiše, ulegoše u varoš mirno. Jedina neprijatnost koja im se uz put desila to je što su sreli pop-Iliju, koji taman da nazove boga, a dete pod pop-Perinom mantijom kveknu, kao da ga je ko navio. Možeš

misлити kako se pop Pera uzvrđa, te mal' ga ne ispusti, a pop Ilija ode dalje osvrćući se neprestano i čudeći se u sebi šta bi ovom seoskom popu te mesto da nazove boga a on dreknu kao jare.

- Biće, ujelo ga besno pseto! - zaključí u sebi pop Ilija, pa ode dalje i prekrsti se, koliko da prizove boga da ukloni od njega što dalje takvu bedu.

Kad uđoše u kafanu, potražíše odmah sobu, te ajd unutra,

i odmah se zaključaše, a pop stovari teret na krevet.

Kafedžiji pade u oči da je pop uneo nešto krijući pod mantijom, i da su se sva trojica odmah zaključala u sobi i tamo dugo šuškali, ali - sleže ramenima, kao da bi hteo reći: neka ih đavo nosi, šta me se tiče!

Zatim se digoše pop i kmet te u kapetana, a dućandžija se opet zaključa u sobi i osta da čuva dete. Kako su se pop i kmet vratili od kapetana, mi to već znamo, a kako je bilo Jovi dućandžiji kad mu saopštiše rezultat, možeš misliti. Zaključaše opet vrata iznutra, sede svako na po jedan krevet, te stadoše da govore tiho i da se dogovaraju.

- Ja ga, vala, natrag u selo ne smem nositi! - veli kmet.

- Pa što si onda obećao kapetanu? - pita pop.

- Ja, je I? Ama, pa kako, brate, da mu ne obećam? Da mi je kazao da ponesem svu decu iz varoši, ja bih ih poneo. Nije što je strog, nego nekako ume, - veli kmet.

- Jest, ume... kako da ne ume! - dodaje pop sa rezignacijom.

- Manj' da ti, kmete, to dete uzmeš pod svoje! - dodaje poluglasno i čisto kroz zube pop.

- Je F ja? - iskolači se kmet. - Uzmi ga ti, pope, pod svoje, a ne ja! Zar sam ja malo prepatio u kući zbog tog deteta, pa još da ga i pod svoje uzmem.

- E, onda ćemo da ga vratimo u selo, pa ćemo ga i dalje izdavati kao opštinsko dete! - veli pop.

- A, slušajte, ljudi, - na to će dućandžija, koji će sad prvi put u životu da predloži nešto pametno - a kako bi bilo da potražimo ovde u varoši kakvu sirotu ženu, pa da joj plaćamo nešto mesečno, a ona da čuva dete, te da ga i ne nosimo u selo.

Svi digoše veselo glave i pogledaše u Jovu diveći se, kao kad bi gledali čoveka koji je pronašao železnicu. Jova

- Ja tako predlažem, a vi kako hoćete!
- E, Jovane, bog te blagoslovio! - veli pop.
- Ta ti je pametna, Jovo - veli kmet.

I sad nastaje dalje šuškanje. Dogovoriše se da te večeri ne idu u selo, nego da ostanu ovde; da pop sedi i čuva dete, a kmet i Jova da zađu po varoši i da nađu kakvu sirotu ženu, te i da je pogode.

Pre no što pođu u varoš kmet i Jova, ode Jova te kupi još jedno šiške mleka, da bi se našlo popu, te da prihrani dete ako bi zaplakalo, a zatim ode, a pop se zaključa iznutra.

Sedeo je pop, bome i sat i dva, pa kad zaspa dete, a on se malo izvuče iz sobe, pošto zaključa za sobom vrata, koliko da protegli noge. Iziđe pred mehandžija vrata da pogleda levo i desno, idu li kmet i Jova, jer mu već dosadi sedeći sam zaključan u sobi. Još malo pa će i večer, a njih još ne beše niotkud.

Stoji on tako pred vratima, a pride mu mehandžija, neki omalen, prljav čovečić sa grdnim širokim raskopanim prslukom, koji mu je služio kao kaput.

- A... ovaj... je li štogod za prodaju, pope? - zapita mehandžija, kobajagi nemarno i napravi se da gleda u nebo, dok jednim okom žmirka te pogleda popa, da mu pročita štogod s lica.

- Šta, brate? - pita pop.

- Pa ono?

- Ama, koje ono?

- Ono, de, što se buniš! Ono što si doneo pod mantijom, što držite neprestano zaključano u sobi - reče mehandžija, pa se zagleda pravo u oči popu.

- A, nije... - učini pop - ono je onako... kako da kažem... jedna naša... naša privatna stvar - počeo pop da uvija.

- Pa jes, tako će i da bude! - dodaje mehandžija, a samo što se ne podmigne, pa onda nastavlja: - A mora da je i važna stvar, jer vidim svaki čas se zaključavate i mnogo se dogovarate.

- Pa jest! - dodaje pop kobajagi nemarno, ali u taj mah pretrnu pa načulji uši. Nije se varao, on ču iz sobe Milićev pisak, pa kao besomučan odjuri tamo, zaključa vrata za sobom i počeo da hrani Milića mlekom.

Mehandžija se već odgovorima popovim čudio, ali ga sad ovo ponašanje ponovo toliko iznenadi da on pogleda za njim i pomisli u sebi:

- Aja, ovo nišu čista posla!

Da je i on čuo pisak detinji, možda bi mu bilo sve jasno, ali on nije čuo. Zato pođe za popom i dođe pred vrata njegove sobe da osluhne, ali se iznutra ništa ne ču. Pokuša da priviri kroz ključaonicu, ali ne mogade ništa da vidi. Vрати se zatim u mehanu, pa, kako već nastade sumrak, naredi dečku da pripali lampe, a on iziđe pred vrata vrteći glavom, čime je izražavao kao neku sumnju i zebnju.

Ne prođe malo a njemu se čelo razvedri, jer spazi da se niz ulicu, pravo njegovoj kafani, uputio Rista policajac! Rista je uvek u to doba svraćao k njemu na po čašu dve vina, jer nije imao običaj da večerava, nego uvek, mesto večere, popije po čašu dve crna vina, a posle okrene belo, i to je pije kao posle večere.

Mehandžija ga uze na stranu i, šapćući, sve mu redom ispriča, šta je i kako je. Reče mu kako se pop, kmet i dućandžija vrlo čudno ponašaju, kako se jednako zaključavaju i dogovaraju, kako su doneli nešto vrlo veliko pod popovom mantijom i to kriju, kako je on popa počeo da pripituje o tome, pa čim je pop osetio da je on posumnjao, a on kao sumanut pobegao i zaključao se u sobi.

Rista policajac sasluša sve to, razmisli se, razmisli se, pa će reći:

- Hm! Hm! To će biti neki događaj!

Rista policajac je uvek i svaku zamršeniju stvar nazivao „događajem“.

- To će nesumnjivo biti kakav događaj! - ponovi on, pa reče kafedžiji da mu donese jedno vino od onih koje on pije kao večeru, te da promisli malo.

Nije mu trebalo više do što je ispio čašu i već je bio gotov sa razmišljanjem. On zovnu mehandžiju i reče mu da on, mehandžija, lupa na popova vrata, a Rista će stojati kraj njega, i da mu ma šta ponudi, da vide hoće li otvoriti. Rista se, međutim, neće još javljati.

Tako i učiniše. Rista ode sve na prstima do sobe broj 3, a mehandžija priđe sasvim slobodno i čuknu na vrata:

- Ko je? - upita pop iznutra.

- Ja sam kafedžija. Jeli po volji da donesem vode?

- Neka, ima! - odgovara pop.
- Ali molim vas, otvorite, - nastavi mehandžija - treba da vam dam ubrus i sapun.

- Nije potrebno - odgovara pop.
- Molim vas, otvorite; tu su ostale papuče jednog putnika koji je sinoć noćio, pa ih traži.

- Ne mogu da otvorim! - odgovori pop. - Ja ću po- tražiti papuče, pa ću vam ih izneti.

Kad svršiše taj razgovor, a Rista i mehandžija izmakoše od vrata. Rista policaj se ozbiljno zabrinu.

- Događaj, ovo je nesumnjivo događaj! - promumla kroz zube i reši se da preduzme sve mere da bi saznao tajnu, koja mora da je vrlo velika i važna.

On iziđe u avliju kafansku, ne bili kroz prozor opazio štogod, ali je pop spustio zavese, te se ne mogaše ništa videti. Ipak, zavese su pokrile samo donje prozore, a gornje nisu dohvatile, te, ako bi se na štogod uspeo, mogao bi zaviriti u sobu. Odmah Rista, uz pomoć mehandžije, prizva svu posluđu kafansku. Dođe dečko iz mehane, izvuče se arđžija iz štale koji ponese sobom i vile, naviknut da uvek pođe tako naoružan kad god se njegova pomoć traži. Dođe i kuvarica, debela i gojazna, a opasana plavom prljavom keceljom, pa onda štumadla, ošišana i brenovana sa čistom belom keceljom, belim čarapama i kadifenim crvenim papučama na nogama. Dođe najzad i momak što čisti lampe, opasan polovinom džaka mesto kecelje, i zabazdi na petroleum, kao da je sad iz bureta izišao.

Rista im svima zapreti da ćute i ukratko im objasni u čemu je stva... Zatim naredi da se donesu jedne lestvice, koje prisloniše uz zid kraj prozora, i glavom sam Rista pope se gore, zagleda kroz prozor, pa se najpre trže za- prepašćen. Zagleda zatim još jedanput, prekrsti se triput i sa vrha lestvica objavi radoznalim prisutnima:

- Čudo, čudo neviđeno!
- Šta je, zaboga? - pitaju svi odozdo, a iskrivili glave gledajući u Ristu.

Rista se brže-bolje siđe niz lestvice, pozva sve prisutne na stranu, da ne bi pod popovim prozorom larmali, pa im tiho a značajno reče:

- Pop se porodilo!

Možete misliti kako je ta vest uticala na prisutne, kao grom. Prvo zanemeše od čuda, a zatim počеше da razmišljaju. Mehandžija odmah sa pouzdanjem dodaje:

- Ama ja sam primetio da njemu porođajne muke i ono kad on pobeže od mene, mora da ga je baš u taj par snašlo.

Štumadla ciknu, kao da ju je ko uštinuo.

- Ubio ga bog - dodade - a on još jutros, kad je prošao kraj mene, namignu mi. Sram ga bilo!

Momak što čisti lampe počе, od prevelikog čuda, i sam da oseća neke grčeve u stomaku, a kuvarica uze da se gruva u grudi, objašnjavajući kako je i njen muž, otkako se ona pogodila za kuvaricu, počeo naglo da se goji. Jedino ardžija, ostavljajući vile, kao posve nepotreban instrument za porođaj, što reče:

- Ama, ljudi, otkud to može biti?

Štumadla, koja je „bila po svetu“ počе da objašnjava kako to može biti. Ona, veli, zna za još jedan takav slučaj, a momak što čisti lampe na to dobi još jače grčeve.

-1 dok se tako posluga objašnjavala i prepirala može li to biti ili ne može, dotle je brižljivi Rista policajac, praćen mehandžijom, otišao naokolo opet pred vrata sobe 3, i sad je sam lupao u vrata.

- Ko je? - zapita pop iznutra.

- Treba li vam kakva pomoć? - pita Rista.

- Kakva pomoć, brate, šta će mi pomoć? - više pop iznutra.

- Babica možda ili kakva starija žena?

- Kakva žena, ako boga znate! - više opet pop.

- Ostavite vi mene na miru. Ko je to što me neprestano uznemirava?!

- Ja, policija! - reče Rista svečano.

Taman on to izusti, a odnekud, kao naručeni, stigoše pred vrata kmet i dućandžija.

Oni se zagledaše i začudiše se šta se to ovde, pred vratima njihove sobe, zbiva.

- Jeste li vi odseli u ovoj sobi s popom? - obrnu se sad policajac k njima.

- Jesmo - odgovoriše oni.

- Pa gde ste bili dosad, tražili ste valjda kakvu ženu koja zna oko dece?

Kmet i dućandžija, kad videše da ovaj sve zna, priznadoše, vele:

- Jeste!

- Pa jeste li našli?

- I da ste našli - nastavi Rista - dockan bi bilo, pop se već porodio.

Kmet i Jova zaprepastiše se, pa ne znaju da li od sve muke da se nasmeju ili da propadnu u zemlju.

- Nego, deder, otvarajte vrata da pomognemo čoveku.

- Ama nemoj, molim te, ne treba nikakva pomoć, - poče Jova, videći da bruka sve više raste.

U tom već behu dotrčali i ovde štumadla, kuvarica, ardžija, onaj što čisti lampe, pa i kelner ostavi mehanu, te i on došao da vidi čudo.

- Ja, kao policajac, naređujem da se otvori! - viknu strogo Rista.

To ču i pop iznutra, pa kad vide da nema gde, a on otvori vrata i sad cela ona gomila grunu u sobu. Milić se raskokotao na krevetu pa sve guče. Taman počeo pop da ga prepovija, pa kad puče ova bruka, a on ga ostavio onako gola.

Štumadla se prva pljesnu rukama:

- Ju, kako lepo dete!

- I kako veliko, kao da mu je dve nedelje! - dodade kuvarica.

Pop i kmet i Jova samo se zagledaju, pa ne ume niko da zine. Jedva se kmet malo pribra pa će reći policajcu:

- Molim te, naredi svima da izađu, a ti ostani ovde da ti objasnimo šta je i kako je.

Rista i učini tako, pa sede, a svi iziđoše. Kmet najpre naruči četiri kafe, pa ispriča sve redom Risti šta je i kako je, i kako su došli kapetanu da se žale, i kako ih je kapetan odbio.

Risti sad tek beše jasno, da sve to nije nikakav „događaj“, pa se sprijatelji sa ovim dobrim ljudima i obeća im još da će on sam ujutru doći da ih odvede jednome vrlo veštom advokatu, koji će ih naučiti, bolje nego iko, šta će i kako će s detetom.

Zatim ostade pop, onako umoran od bruke, da spava s detetom, a kmet, Jova i Rista iziđoše u mehanu da piju.

Rista je, razume se, svima objasnio da se pop u stvari nije porodio i da cela ova stvar nije nikakav „dogadaj“.

GLAVA TRINAESTA

*Pričaj. Riste policaja, koju iz učtivosti
prema vlasti treba saslušati iako svojom
sadržinom nepripada ovome romanu*

- Tako posedeše policaj, kmet i Jova dućandžija duboko u noć, a sve čudeći se i krsteći se: kako se to u svetu može da desi ponešto čoveku čemu se nikad nije ni nadao.

- Može, može, bome - tvrdi neprestano Rista policaj. - Evo, da vam pričam samo, šta se meni jedanput desilo!

Jova dućandžija odmah naruči još jedan litar vina, policaj dohvati kmetov paklić i počeo da pravi novu cigaretu, a kmet i Jova se primakoše bliže da čuju priču.

- Bilo je to u Beogradu - počeo Rista pošto iskapi čašu koja je bila pred njim, a dućandžija nanovo doli. - Ja sam tada bio kesaroš i kockar.

Kao da si im komandovao, i kmet i Jova besvesno i jednovremeno strpaše ruke u džepove gde im je kesa, izmakoše se od Riste kao opareni i razrogačiše oči.

- Nemoj da se čudite i plašite - nastavi Rista sasvim mirno. - Zato sam baš ja danas najbolji policaj. U svima velikim carstvima, pa tako i kod nas, baš kockara i kesaroša će da uzmu za policaja, jer on im, brate moj, onima što još nisu policaji, zna sve tragove.

- Tako je, - rekoše sa uzbuđenjem i kmet i dućandžija, pa se sa poverenjem vratili opet bliže Risti.

- Kamo ga - nastavi Rista s nekim ponosom - čikam ga ja, da ga vidim toga ko će da bude dobar policajac i da nije prvo bio kesaroš. Odem, brate moj, na vašar pa poznajem svaku ticu i znam šta mu misli glava, šta mu misli ruka, a šta noga.

- Tako je, - dodaju sasvim ubeđeni kmet i dućandžija.

- Za svaki posao treba nešto da se zna: je *Y* doktor mora da uči škole, pa da bude doktor?

- Jes - odgovaraju u dva glasa kmet i dućandžija.

- Je r sudija mora da uči škole prvo?

- Jes.

- E, pa. A policaj, kako misliš, on valjda tek padne s neba gotov policaj i zna sve. Nije, brate, nego on mora prvo da bude kockar, pa onda kesaroš, pa onda u žandarme, koliko da odsluži rok u vojsci i time da se oduži svojoj otadžbini i onda postane policaj. Eto, tako sam ja, brate moj, pa zato sam ja i pečen. Deder, kaži mi još jednog policajaja koji je tako pečen kao ja, ajd reci!

- Nema! - rekoše kmet i dućandžija, iako oni, sem ovog Riste, nijednog policajaja na svetu nisu znali.

Rista, zadovoljan sobom i time što je ovako ubedio ljude o svome školovanju, dohvati opet kmetov paklič i poče da gradi cigaretu, iako prošlu nije popušio. Poćuta malo, poćuta, pa se onda seti da je on u stvari počeo da priča priču iz svoga kesaroškog života, te je nastavi:

- Elem, kao što vam kažem, to je bilo u Beogradu. Šetam ja jedanput po Kalemegdanu, a bio sam lepo odeven, onako, kako da kažem, bio sam da vidiš i lep čovek nekako, nije kao ovo sad... Pa - šetam tako, a već mrak i razišao se svet, samo na jednoj klupi sede dvoje, muško i žensko, onako on lep čovek, a ona još lepša. Baš lepa ženska, i to gospođa i lepo obučena. Sednem ja na drugu klupu, sasvim blizu njih, a okrenem leđa, pa se pravim kao da ne slušam šta razgovaraju, a čujem im svaku reč. Čujem ja iz razgovora da su to muž i žena i čujem da on sutra ujutru hoće da putuje dnevnim vozom u Niš radi nekog posla.

- Razumeš, - govori on njoj novac je u mojoj fioci. Daću ti ključ, a ja stižem pred veče u Niš, pa ne znam da li ću za to veče ili sutradan svršiti posao. Ako svršim, ja ću da ti telegrafiram: „Pošalji novac^a, a ti izvadi novac i pošlji telegrafskom uputnicom.

- Pa dobro, - veli ona - a što ti sam ne ponesesh novac?

- Ostavi ti to - veli muž - to je moj plan. Hoću da se

pravim pred njim kao da nemam ni pare, pa ako mi ne pomogne, ja ću da mu kažem kako sam uzajmio telegrafski od tvoga oca, pa mi poslao koliko je mogao, a resto ću mu ja poslati kad se vratim u Beograd.

Tako oni još razgovaraju, a ja načuljio uši, jer, brate, tiče se nekih para koje su u fioci, a koje ja možda mogu da strpam u svoj džep.

Dignu se oni, a ja, onako iz daleka, pa za njima, da vidim kuću. Pratim ja njih i dopratim ih do kuće, da vidim gde sede. Sutradan sidem na stanicu, te da se uverim svojim očima da je onaj gospodin otputovao. Elem, sad se dignem ja da se na sve strane raspitam o svemu što mi je potrebno.

Saznam, prvo i prvo, da u kući gde sede ima svega dve sobe, jedna sa ulice, a druga iz avlije, i da iz sobe u sobu ima vrata, a svaka soba opet ima vrata u hodniku. Doznam, zatim, da u ovoj sobi sa ulice spavaju i da nemaju nikog mlađeg u kući. Služi ih jedna devojčica, ali ona pred večer ide svojoj materi te kod nje spava. Dakle, sve kao što treba i kao udešeno za mene.

Saznam zatim i da je onome gospodinu što je otputovao ime Mladen Petrović, a njegovoj ženi Lenka.

Kad sam tako sve saznao, ja sednem i napravim plan kako ću do novaca doći. Da provaljujem vrata ili prozor, pa da se uvučem u kuću i silom da izvadim novac, nisam hteo, jer to je razbojnički, a ja nisam bio razbojnik, niti bi' to hteo. Hteo sam, dakle, na lep način da izvučem novac.

Nabavim ja, dakle, jedan stari telegram pa uzmem gumu i izbrišem što je u njemu pisalo, pa onda sednem i napišem ovakav telegram: „Lenki Petrović - Beograd. - Onog časa kad dobiješ ovaj telegram, pa makar to usred noći bilo, pošlji novac telegrafskom uputnicom. Mladen“.

Mislio sam ovako: oko ponoći da odem i da kucnem na prozor sobe u kojoj Lenka spava; kad ona otvori prozor, da joj predam telegram. Ona, onako bunovna, neće primetiti da je na toj artiji brisan neki stari telegram i napisan nov. Zatim ću joj reći, ako ima kakav odgovor, da sam ja telegrafski momak i da ću joj rado učiniti uslugu. Ona će mi ili poverovati pa me zvati unutra i, onda, čim sam unutra a nisam nasilno ušao, lako mi je - bez

novca ne bih izišao; ili će me moliti da je pričekam, ako bi htela da ide u telegraf, jer bi je bio strah oko ponoći sama da ide. Ja bi' je pratio i već kako bi joj uzeo novac, to je moja stvar.

Da bi se još više osigurao, odem pred veče u telegraf i javim se tamo kao momak Mladena Petrovića i kažem da je on u Nišu, pa me poslala gospođa da pitam: ima li za nju kakav telegram. To sam hteo da vidim da nije slučajno došao već kakav njegov telegram, pa još dodam raznosaču: „Ako bi i došao noćas kakav, nemojte buditi gospođu, ja ću ujutru rano doći sam za telegram^a.”

Elem, sve to tako ja udesim i čekam sad da padne noć.

Tu zastade Rista policajac sa pričom, a kmet i Jova ni da mrdnu, već jedva dišu i čekaju sa nestrpljenjem nastavak, jer sad će biti šta će biti.

Rista poruči kafu, strese pepeo sa cigare, zenu malo pa nastavi priču:

- Padne noć, ama kao da sam je naručio: nigde zvezde, nego mrak kao testo, a zavijao neki vetar da duva, kao da ga ko pogodio pod platom da to radi. Ja odem u kafanu kod „Orača^a”, te pij jednu, pa drugu kafu da me rasani, a neću vino, volim da sam trezven kad takve poslove vršim.

Popijem i treću kafu, pogledam u sat, vidim još četvrt do dvanaest. Ajd, reko', da se krenem. Da zametnem trag, zapitam još kelnera: „Boga ti, koji je odavde najpreči put do vojne bolnice?^a On mi objasni, ja platim kafu, pa slegnem niz dva „Bela goluba^a”, te ajde pred Mladenovu kuću.

Pogledam levo i desno, nema nikog. Prekrstim se najpre pa prizovem božju pomoć, pa: kuc, kuc, kuc na prozor.

Postojim ja malo, a jedva dišem. Prozor se lagano otvori i pojavi se ona, gospa Lenka, na prozor, a pružila lepu голу ruku pa mi daje ključ.

Ja se zbunio, pa ne znam šta ću, a ona prošaputa:

- To je ključ od hodnika, pazi, uđi sve na prstima, jer je ovde u drugoj sobi moja svekrva.

Ja primim ključ i dok da zinem da joj odgovorim, ona zatvori prozor. Ja se sad tek nađo' u čudu sa ključem u ruci. Šta ću, bože, pomisli' se, pa, ko velim: kad mi je sama dala ključ, još bolje. Ako otvorim pa uđem, to opet nije razbojništvo.

Uđem ti ja lepo u avliju, otvorim ključem lagano hodnik, uđem i zaključam opet iznutra, pa onda, kako sam znao koja je soba za spavanje, uputim se polako na prstima pravo pa u tu sobu. Tek što uđoh u sobu, a ona iz kreveta opet prošaputa:

- Nemojte paliti sveću, da ne primeti što svekrva, nego svuci se u mraku pa odi lezi!

Ja se za časak promislim šta da radim, pa se reših da je poslušam; svučem se onako u mraku i legnem...

Ona me snažno zagrl i poljubi i nastavi šaptati:

- Zamisli, što nije nikad činio, moj muž mi doveo večeras njegovu majku da mi spava. Misli, valjda da me čuva. More, ne sačuva me ni on, a kamoli ta babuskera!

Ja samo ćutim, ne smem ni da zinem.

- Zato sam ti i pisala da dođeš ovako dockan, dok se baba dobro uspava.

Pa me opet naopasti ljubiti i grliti, a - kako da vam kažem - ne ostavih ni ja nju.

Kad bi, pa prođe grljenje i ljubljenje, a ona se tek onda doseti pa veli:

- Ama šta je to, gde su tvoji brkovi?

A ja onda, bio sam mlad, nisam još imao brkove.

- Pa ja nikad nisam ni imao brkove, - progovorim ja.

- Kako nisi imao, šta je tebi, Jovane?

- Pa meni nije ime Jovan.

- Jovane!

- Bogami ti, gospoja, istinu govorim. Meni je ime Rista.

- Jovane - pisnu ona, pa se trže daleko od mene.

- Jok, nije Jovan, nego Rista!

Ona se kao oparena uspravi u krevetu, dočepa kutiju sa žižicama, pripali jednu, podnese je meni pred lice, pa kad opazi čoveka koga niti zna niti poznaje, a ona dunu žižicu pa htede da vrisne, ali od straha valjda ne mogade ili ne smede da ne čuje svekrva, nego zari glavu u jastuk pa poče da plače.

- Slušaj, gospo, nemoj da plačeš, nego sedi da se razgovaramo, - rekoh joj mirno.

Ali ona ni da okrene glavu, nego samo plače.

- Pa dobro, - rekoh ja - ako ćeš da plačeš, i ja ću da se okrenem pa mirno da spavam, pa ćeš ti ujutru da me

moliš da se dignem odavde, ama ja neću. Meni je dobro i ovde i da ne može bolje biti.

Sirota žena vide i sama da će tako biti, pa prestade da plače i okrete se meni pa poče da se izvinjava:

- Izvinite, molim vas, to je pogreška.
- Ništa, ništa, - velim ja - izvinite vi mene!
- Ne, ali ja sam se osramotila, vi ste stran čovek...
- Pa vi ste stranog čoveka i čekali, niste valjda vašeg muža?

- To jeste - reče ona promuklo - ali... to je jedan moj prijatelj iz detinjstva. Ah, užasno, užasno... pa onda, molim vas, bar s kim sam imala čast, ko ste vi?...

- Znae, gospođo, za vas nije tako važno ko sam ja koliko šta sam ja.

- Vi?

- Da ja, a ja ću vam to iskreno reći: vidite, ja sam lopov.

Sirota žena zagrcnu se, pa onda joj grunu potok suza i poče da dršće kao ranjena košuta, a zabi glavu u jastuk te ne sme da je digne.

Pustio sam je malo da plače da je prođe strah, pa onda joj sasvim mirno i tiho rekoh:

- Nemojte se plašiti, ja sam sasvim miran i dobar čovek, ja jedino što volim pare.

- Nemam, nemam, nemam -ništa ona, a ne diže glavu sa jastuka.

- Ta nije da nema, ima; znate, ono malo para u fio-ci!

Ona skoči kao oparena, pa pisnu:

- Ja ću da vičem za pomoć!

- Izvolte, molim vas - rekoh ja vrlo ljubazno - zašto ne! Doći će vaša svekrva, ja ću joj priznati da smo se vrlo slatko ljubili i grlili. Zašto da joj ne priznam, priznanje uvek služi kao vrlo velika olakšavna okolnost.

Gospođa Lenka vide da je uhvaćena u sve četiri, pa, nemajući gde, diže se i sede u krevetu. Kad dama sedi, sramota je bilo da ja ležim pa se digoh i ja, i tako „ingliže“, sedeći u krevetu, nastavismo razgovor.

- Pa dobro, što hoćete vi, govorite? - reče ona odlučno.

- Ta ništa, zaboga, ono malo para iz fioke!

- To ne, to vam ne mogu dati, to bi značilo da ja pokradem svoga rođenog muža.

- Bože moj, a zar ga niste malopre pokrali, kad ste mene pustili u krevet?

Ona briznu opet da plače i valjda bi dugo plakala, ali se ču iz druge sobe kako se svekrva promeškolji u krevetu. Ona mi brže metnu ruku na usta.

- Pst! - učini.

- Ta ćutaću ja vrlo rado, ali je krajnje vreme da svršimo našu pogodbu.

- Pst! - učini ona ponovo pa se ućuta kao grob. Ćutao sam i ja poduže, pa kad smo otprilike znali da se baba opet uspavala, nastavismo razgovor.

Preklinjala me je, molila me je da joj onaj novac ne diram i, najzad, obećala mi je kad god joj zatražim dvadeset, trideset dinara, davaće mi.

Meni se, pravo da vam kažem, ražali pa popustih.

- A hoćete li mi dati i večeras jedno dvadeset, trideset dinara? - rekoh.

- Daću vam i pedeset.

- Dobro, pogodili smo se i hvala vam velika što ste me tako lepo dočekali i ugostili.

- Još nešto. Jeste li častan čovek? - upita ona.

- Bože, kakvo pitanje, razume se da jesam!

- Preklinjem vas, nemojte nikom i nikad govoriti ovo što se dogodilo; inače, ja ću se ubiti.

- Nećete se vi ubiti, vi meni trebate da mi dajete troškove kad mi zatreba. Nikom neću govoriti, to budite uvereni.

I tako se ja obučem, dobijem pedeset dinara, pa pođem istim putem kao što sam i ušao. Kad sam joj kazao zbogom, ona mi reče:

- E, jeste li čuli, vi ste neki pošten lopov!

- O, vi mi laskate, - odgovorih joj i htediti još jedanput da je poljubim, ali me ona zamoli da to ne činim.

- Dosta je bilo, - reče - i suviše, i suviše je bilo.

-| Eto, tako sam te noći prošao, - završi Rista policajac svoju priču - a posle, kad god mi je trebalo troška, imao sam. Probala je ona da se iseli iz jednog kvartira u drugi, ali sam je ja uvek našao.

Tek posle godine dana izgubio sam je sasvim.

Rista policaj učuta, a na satu izbi taman ponoć. Kmet čuknu te plati račun sanjivome kelneru. Rista policaj se protegli i pođe, obećav još jedanput da će sutra ujutru doći da ih odvede advokatu, a kmet i dućandžija se uputiše u sobu broj 3, šušajući usput o čudnovatome događaju koji im je Rista maločas ispričao.

GLAVA ČETRNAESTA

Kancelarija advokata Fiće

Na kraju dotične varoši, kao i na kraju svake druge varoši kod nas, pa bila ona dotična ili ne, mehane su; one prljave mehane sa prostranim dvorištima u kojima ima vazdan raspregnutih seljačkih kola, a voćići vezani za jaram jedu seno koje je prostrto pod njima. Te su mehane obično pune seljaka koji su se vratili sa pazara, pa uvratili se da popiju po jednu dve, ili da se sačekaju sa svojima pa svi zajedno da krenu u selo.

U takvoj jednoj mehani, koja nosi ponosno ime „Narodna gostionica kod Nacionala“, a u jednoj odvojenoj sobi, nalazila se kancelarija advokata Fiće. U tu se kancelariju ulazi iz same mehane, kroz jedna staklena vrata kroz koja se, iako nema zavese na njima, ne vidi ništa u Fićinu kancelariju, jer su muve na tim prozorima godinama, kao vredne pčele med, udarale tačku do tačke marljivo, da se ni kroz najgušću zavesu ne bi manje videlo.

Mehana već izgleda kao mehana, niti se razlikuje u čemu od ostalih mehana. Ogledalo uvijeno u tul koji je nekad bio plav, pa onda slike: knez Mihailo, lovčeva pratnja, streljanje Maksimilijanovo i već sve one slike koje se nalaze obešene u svima pripovetkama naših pripovedača kojima je palo u deo da opisuju mehanu druge klase.

Fićina kancelarija je mala soba, ali zato puna kao košnica. Tu je najpre njegov advokatski sto, običan kafanski sto pokriven dvojim, trojim novinama. Po tom stolu su rasuta neka akta, pa onda stari drveni divit, sav poliven i obliven mastilom; nekoliko pera umrljanih do polovine držalje mastilom; neka masna knjižica bez korica; pa onda jedan sav iskupusan kalendar bez korica, i, najzad, nekakav zakonik takođe bez korica i bez mnogih listova, koji Fići valjda nisu ni potrebni, jer su svi njegovi klijenti uvereni da on „zna zakon u prste“.

On, istina, nije učio škole, nego je bio najpre terzijski šegrt, posle dve-tri godine praktikant, zatim senzal na pijaci, a sad advokat. Ali, zato, retko će ko da ti svrši posao kao on. Potrči on i u opštinu i u sresku kancelariju; napiše on i tužbu i žalbu i sve što hoćeš. A, osim toga, ako je da kupiš ili da što prodaš, tu je on da ti svrši i da ti pomogne; ako je da kome pokvariš pazar, opet je on tu. I što je glavno, on se ne stidi nikakvog posla; kući on i kožu, naći ti mušteriju da prodaš stare amove, nabaviće ti mlađeg za kuću, pa, ako hoćeš, kupiće ti i piliće na pijaci. Svaku uslugu on će učiniti, svakoga se posla prihvatiti, pa ipak, jedini posao kojim se on ponosi i koji smatra za svoje pravo zanimanje, to je njegov advokatski poziv.

On, doduše, nije nikad nikakvu parnicu terao, ali u arhivi sreske kancelarije i okružnog načelstva, kao i u arhivi opštinskog suda, gomila je akata, tužbi i žalbi njegovom rukom ispisanih, a nijedna nije prosto napisana, nego onako kako bi i najbolji advokat napisao, tj. pomenuta su u svakoj bar po dva-tri paragrafa.

A kako je tek znao paragrafe! Dođe mu seljak pa mu govori o svojoj bedi, a on samo sluša, sluša, a kroz zube neprestano mumla one paragrafe koji se odnose na dotiču bedu.

- Bio ja - veli seljak - dužan Milovanu, mome komšiji, sedamdeset i dva groša...

- Paragraf sto četrnaesti! - mumla Fića.

- Šta veliš?

- Ništa, ništa - veli Fića - dosećam se paragrafa pod koji to potpada, produži ti samo!

- Bio mu, velim, dužan sedamdeset i dva groša, pa kao o Đurđevdanu da mu vratim.

- Trista šesnaesti - mumla Fića.
- A meni se nekako zgodi - nastavlja seljak - te prodam ranije kravu i vratim Milovanu pare na mesec dana pre roka.
- Četrdeset šesti, buki!
- Mislim, ka ljudi namirisali se, još mu platio i interes i taksu i sve...
- Četrdeset šesti, az.
- Kad, moj brate, on sad meni traži da mu platim interes sve do Đurđevdana, jer veli tako je ugovoreno.
- Dvesta peti, dvesta šesti i dvesta sedmi.
- Šta veliš? - pita seljak i gleda Fići pravo u oči.
- E, moj brate rođeni, šta da ti kažem - počne Fića trljajući ruke - stvar ni sa formalne ni sa zakonske strane nije, da kažeš, prosta. Prosta stvar, moj brate rođeni, zato se zove prosta što se zakonski osniva na jedan odnoseći se paragraf, i tu je onda lako. Teško je dok ne pogodiš koj' je taj paragraf, a kad pogodiš onda, moj brate rođeni, ti možeš i sam terati parnicu, bez advokatske pomoći.
- Tako je - veli seljak i gleda Fiću pravo u oči, čudeći se koliko njegovom znanju toliko i njegovoj iskrenosti.
- Međutim - nastavlja Fića - stvar nije više prosta čim se osniva na više od jednog odnosećeg se paragrafa. Ova tvoja stvar, na primer, ima ove odnoseće se paragrafe: sto četrnaesti, trista šesnaesti, četrdeset šesti az i buki, dvesta peti, dvesta šesti i dvesta sedmi.
- Ala, brate - začudi se seljak - koliko se paragrafi nabraše za dvaest groša interesa. Ja šta li bi ih bilo da je nešto oka dukata.
- Šta ću ti, moj brate rođeni, to je zakon, to su paragrafi. Nisu, da kažeš, ljudi ili svedoci, pa da im kažeš: dosta nas je dvojica, a vi što vas je poviše idite kući, je li tako?
- Tako je - veli seljak.
- Vidiš, zato ova tvoja stvar nije prosta, jer to je velika majstorija sa toliko paragrafa se nositi. Jer, vidiš, moj brate rođeni, paragraf trista šesnaesti kaže: daj Milovanu do onog dana interes kojega si mu položio novac. Jest, aF četrdeset šesti buki veli: e, nema vrdanja, nego plati Milovanu interes sve do Đurđevdana!
- Slušaj - dodaje seljak posle kratkog razmišljanja - pa taj trista šesnaesti je pošteniji od toga buki, sudi ti meni po njemu ako možeš.

- Jest, aF dvesta peti kaže: nema da se sudiš samo po jednom paragrafu, nego nas moraš sve da zoveš, svi smo mi paragrafi časni i poštteni i kao braća smo, ne odvajamo se jedno od drugoga ni u dobru ni u zlu.

- O, maj - češe se seljak, i nastavlja: - Pa dobro, gazda-Fićo, kako me ti savetuješ šta da radim?

- Moj brate rođeni, nije to kako te ja savetujem, nego zakon; kako te zakon savetuje, tako da radiš!

- Pa kako, molim te?

- Eto, paragraf četrdeset šesti az veli: kad stvar nije prosta, a ti idi advokatu, plati mu dobro, na to nemoj da žališ, jer će te drukče skuplje koštati.

- Pa da platim, gazda-Fićo, nije da ja neću da platim, ali koliko?

- E, moj rođeni brate, za tužbu samu daćeš ti meni dakle četiri dinara, a platićeš dabome i druge troškove što bude i koliko bude.

- Ama kakvih četiri dinara, - zaprepasti se seljak - taman toliko traži i Milovan interesa.

- Znam, brate, ali ti ovde ne braniš četiri dinara, nego tvoj obraz i tvoju čast. Je Ytako?

- Pa... tako je!

I tako se oni pogode, uzme on četiri dinara i otpoče parnicu za obraz i čast, i ta se parnica nastavlja neakvih šest meseci, sve sa novim i novim troškovima, i sve sa manje i manje izgleda da će onaj doći do svoga obraza i svoje časti.

Eto, kod toga advokata Fiće doveo je Rista sutradan popa, kmeta i Jovu dućandžiju, a već štumadla je na sebe primila da pripazi na dete, pošto sad to nije bila tajna.

Advokat Fića baš kupio dve sirove jagnjeće a udoše nove mušterije. Rista samo reče u preporuku dve-tri reči pa ode. Na vratima još jednom dođade:

- Gledaj Fićo, pa nađi čare ovim ljudima, dobri su i čestiti ljudi Kao da ćeš meni učiniti ako ih spaseš bede.

I pop i kmet i Jova oprostiše se sa Ristom blagodarnim pogledom, pa se onda okretoše Fići.

Fića stoji kraj svoga stola i posmatra ih. On je mali i zadrigla vrata, a retke kose, sitnih očiju. Na njemu je dosta dug, bledunjav ibericig i nove segeltuske pantalone, koje

još nisu prane, pa se na svakom prevoju prelomile kao da su od papendekla; na nogama mu cipele koje se, vidi se, mađu mašću, a viksa nisu videle već nekoliko meseci, a štikle na njima iskrivljene i izišle upolje. On celokupan pravi utisak dobra čoveka, koji bi svome bližnjem dao sve što ima, iako je u stvari on radije uzimao od svoga bližnjeg sve što ovaj ima.

- A vi ste iz Prelepnice? - progovori on prvi.

- Jes! odgovori kmet i onda razveza redom da priča svu bedu koja je postigla selo Prelepnicu sa opštinskim detetom, kao i rešenje kapetanovo.

Za vreme njegove priče Fića je progundao četrnaest raznolikih paragrafa i to iz šest raznolikih zakona. Pomenuo je i krivični zakonik, i građanski postupak, i zakon o taksama, i zakon o osnovnim školama, pa onda zakon o seoskim dućanima i, najzad, zakon o sreskim i okružnim drumovima. Kakve su veze svi ti zakoni imali sa celom ovom stvari, to je izvesno duboka advokatska tajna, ali jedno što se iz ovoga dalo odmah naslutiti, to je da cela ova stvar neće moći ni da se ubroji u proste stvari, tj. one „koje se zakonski osnivaju na jedan odnoseći se paragraf“, nego će tu da se umešaju silni paragrafi, i skočiće jedno na drugo da se pokrve tako da će ih Fića jedva izmiriti, podsećajući ih da su paragrafi upravo braća i da, kao takva, treba u miru i ljubavi da žive.

Tako je bilo. Kad kmet svrši svoju kažu, a Fića se duboko zamisli i počeo da dobuje noktima po stolu. Zamisliše se, bogami, i pop i kmet i dućandžija pa gledaju Fiću u oči, kao što bi u ikonu gledali.

- Bogami! - učini Fića, pa počeo da vrti sumnjivo glavom - neobična, i zakonski i formalno neobična stvar, - pa onda diže glavu i zagleda se pravo kmetu u oči.

- Kaži ti meni, brate moj rodeni, hoćeš li ti da se mi ponesemo s kapetanom ili nećeš?

Kmet se počeo po vratu.

- Pa, veli, ja ka' ne bi, voleo bi ja lepo s njim; ljudi smo, zašto da se svađamo?

- Dobro! - veli Fića i opet se duboko zamisli.

Prvi put je ovo da Fića ne otpočne da obrće i premeće paragrafe i naširoko i nadugačko i da priča, nego se

zamisli, ozbiljno se zamisli. Jedva se malo trže od misli pa diže glavu i zapita:

- A koliko je staro dete?

- Nema ni dve nedelje - veli pop koji se najbolje razumevao u datumima.

- Hm, hm! - učini Fića ponovo, pa se opet zamisli.

I popu i kmetu i Jovi gotovo beše čudno što se advokat toliko misli. Zar je to baš talco teška beda? Ali - nemadoše kud, nego da očeknu šta će im reći.

Najzad, Fića diže ponovo glavu, a vidiš rešio je stvar, jer se veselo smeje i zadovoljan je sam sa sobom.

- Eh, vidiš, moj rođeni brate, tu stvar nećemo mi ni zakonski ni formalno osnovati ni na jedan odnoseći se paragraf, nego ćemo tu stvar sasvim privatno i vanzakono rešiti.

- A kako? - zapitaše sva trojica i napraviše sitne oči od zadovoljstva.

- E, vidiš - vi ćete meni da date jedanput za svagda sto dinara, a ja ću to dete da uzmem na svoju brigu i, već moje će to biti šta ću i kako ću s njim. Ipak se obavezujem da ću učiniti samo ono što je za detinju budućnost najbolje.

Sva trojica se i raspoložiše i namrštiše. Da se jedanput za svagda otresu deteta bila je stvar da ne može bolja biti, ali da dadu sto dinara nije im izgledalo tako zgodno, iako je kmet za svaki slučaj poneo taman toliku sumu iz prireza za prvo polgođe.

- Neće li biti mnogo? - zapita kmet.

- Ako vam je mnogo, a vi nosite dete kući, možda ćete ga u selu jeftinije izdržavati.

- Ama nije, nego ...

- Kako nije! Ja vam ka prijateljima govorim, a vi zapeli pa mnogo je. Kako mnogo, brate, da računaš po deset dinara na mesec, pa to je tek za deset meseci, a gde je za ceo vek?

Prošaputaše još malo, pa kmet odreši kesu, izbroja sve u srebru sto dinara, rukovaše se i izljubiše se sa Fićom, i, kroz pola sata, pop donese opet pod mantijom Milića Fići, a Fića ga odnese svojoj ženi.

Tako se selo Prelepница jedanput za svagda spase bede koja je pretila da će se kroz ceo svoj život provlačiti kao prilog uz akta suda Opštine prelepničke.

GLAVA PETNAESTA

Jedna za čitaoce sasvim nova udovica

Ja strašno mrzim pisce koji u početku romana pišu lepo i tečno, te vidiš kako je svaka glava nastavak one prošle glave, pa tek ujedanput, samo da bi zbunili čitaoce ili sebi zavarali trag, unesu neku sasvim novu ličnost, pa u novoj glavi počnu da pričaju nešto što nikako nije nastavak iz one prošle glave. I koliko god sam u ovom romanu hteo to da izbegnem, opet mi je nemoguće, jer bi mi bilo vrlo teško obići ovu udovicu sa kojom mislim sad upoznati čitaoce. Kad je pozivaju, čitaoci će i sami uvideti da je takvu udovicu teško obići.

Ona se devojkom zvala Mica, u braku kao žena zvala se Milka, a sad se kao udovica zove gđa Mileva. Gospođa Mileva je tek od pre tri meseca udovica. Ona još nosi crninu, ide svake subote na grob svojega muža, koji je zasadila šebojem, i drži pokojnikovu sliku više svoga kreveta za spavanje, uvijenu u crni flor. Koliko je volela pokojnika, vidi se između ostaloga i iz samih posmrtnih plakata, u kojima je ovako tužno završila objavu o smrti pokojnikovo: „Molim sve prijatelje i poznanike za tiho saučešće u ovoj groznoj tuzi“, a potpisala se: „Neutešna udova Mileva“.

Ona neutešna udova Mileva prilično je zađrigla; punih je obraza, omalena, a okrugla, lepih crnih očiju i obrva, a majušnih usta, tako malih da ti se čini da ta usta ne bi nikad mogla da protivreče štogod mužu ili da koga ogovaraju. Od osobenih znakova, gospođa Mileva imala je onaj znak na sebi koji imaju sve žene koje su teške u devetom mesecu. Tek deset meseci kako se udala i jedva je proživela šest meseci sa svojim mužem, pa, eto, ostala udovica, i to sa posmrćetom pod bremenom. Da je bar pokojnik to doživeo da vidi svoje čedo, ali mu se, eto, ne dade, a koliko se grešnik tome radovao.

Pokojnik je bio vrlo dobar i pitom čovek: mogao si ga ubediti i dokazati mu sve što god si hteo, ako si mu samo lepo umeo da objasniš. Jednom se samo pokazao malo tvrdoglav i kao čovek koji ne razume šta mu se govori, a to je kad se pokušalo ubediti ga kako bi trebalo da napiše testamenat. I kako je još pažljivo to gospođa Mileva učinila. Nije htela sama to da mu kaže; kako bi ga, zaboga, vredala time kad su tako lepo živeli! Umolila je gospodin Miliju, penzionisanog sudiju, čoveka vrlo ubedljivog, tihog, razgovornog i čoveka koji to tako lepo ume izdaleka.

Jer, odista, pokojnik je na dve nedelje pred umiranje izgledao tako rdavo da je svaki čas mogla smrt nastupiti. Da umre bez testamenta, ne bi bilo zgodno već i zbog toga što ima i braće i druge familije, a da mu se kaže onako slabom u oči da napiše testament, teško je, jer ga to može jako potresti.

Zato gospođa Mileva pozove lepo sebi gospodina Miliju pa mu kroz suze rekne:

- Gospodin-Milija, vi znate, ceo svet zna koliko ja volim svoga muža. Ja zbilja ne znam hoću li i mogu li ostati živa kad on bude umro. Ja ne verujem da ću ostati živa. Pa sad, kažite sami, kako mu mogu u oči kazati da bi trebalo da napiše testamenat?

- Odista - veli gospodin Milija - to je vrlo nezgodno za vas.

- Vrlo težak položaj - uzdahnu gospođa Mileva.

- Odista težak - uzdahnu i gospodin Milija, i to više da pokaže neko učešće, jer inače nije imao nikakvog naročitog razloga da i on uzdiše.

- E, pa vidite, kad bi vi to nekako. Svi su mi kazali da bi vi to umeli, lepo i izdaleka, onako da uvijete pa da mu kažete.

- O, molim - dodaje gospodin Milija ljubazno - što se toga tiče, ja ću sasvim to uviti i počecu što je moguće više izdaleka.

Posle tih reči gospodin Milija se diže, zakašlja se vrlo autoritativno i pređe u sobu bolesnikovu. Pozdravi se sa pokojnikom, pripita ga o ovome i onome, pa onda počeo sasvim iz daleka. Veli mu:

- Brate i prijatelju, ti valjda i sam vidiš da ćeš za

dan-dva umreti. Šta vrede te medicine i recepti, ništa... koješta... trice i kućine ... ništa ti to neće pomoći! Eto, pogledaj kako ti se proziru uši, pa i usta su ti pomodrela. Može biti nema ko da ti kaže iskreno; danas čovek ima vrlo malo prijatelja koji će mu iskreno reći istinu u oči. E, ali ja, kome sam prijatelj, prijatelj sam mu!

Bolesnik još kod prvih reči gospodin-Milijinih razrogači oči, uznese glavu u jastuk i poče kao prut da dršće od straha, a zinu da zove u pomoć, ali ne mogade da pusti glas od sebe.

Gospodin Milija, u uverenju da je već prvim rečima učinio dobar utisak, nastavi i dalje da prijateljski i iskreno obaveštava svog prijatelja.

- Pa kad ćeš već da umreš, brate, kad to već i sam uviđaš...

Bolesnik manu rukom kao da bi hteo reći da on to ne uviđa, a gospodin Milija nastavi:

- Šta, ne uviđaš? Pa, dede, iznesi mi makar jedan protivrazlog . . . Čutiš, čutiš, je li, jer nemaš ni jedan protivrazlog. A i kad bi imao, kakav bi to razlog bio, eto, reci sam: „Bog je veliki, lekovi... doktori... “ je li, to su tvoji razlozi? Ali to nisu nikakvi razlozi, prijatelju! Zar ti ne vidiš da si sama koža i kost, na tebi nema ni kile mesa, pa pogledaj kakve su ti oči: kao u mrtvacu. Dakle, tu ne vrede fraze, jer to, brate: „Bog je velik!“ to je fraza koja se kod svakog samrtnika upotrebljava!

Bolesniku podoše suze na oči, a usne još više pomodrile i poče da škljoca zubima od silne drhtavice.

- Dakle, - nastavi g. Milija - najpametnije što možeš učiniti, to je da što pre napišeš testament. Što pre, razumeš li, jer ako igde a to kod samrtnika je opravdano: „što će biti jesenas, neka bude večeras“.

Gospodin Milija htede još da govori, ali bolesnik, ne znajući već kako da se oprosti ove strahote od iskrenosti, prevrnu se na drugu stranu i pokri se jorganom preko glave, pa i tako pod jorganom još zapuši uši prstima.

Kad gospodin Milija vide da je na taj način nemoguće da njegovi dalji razgovori dopru do ušiju bolesnikovih, diže se i izide iz sobe u predsoblje, gde ga je s nestrpljenjem očekivala gospođa Mileva.

- Jeste li uspeli? - zapita ga nestrpljivo.

- Ne brinite, ja sam počeo sasvim izdaleka, najpre sam ga ubedio da će uskoro umreti. O, verujte, u to je on sad već potpuno uveren.

- O, baš vam hvala! - reče tužno buduća udovica.

- E, a zatim sam tek prešao na pitanje o testamentu, i o tome sam mu govorio. Ja mislim da sam i u tom pogledu uspeo.

Gospođa Mileva se vrlo ljubazno zablagodari gospodinu Miliji, isprati ga do kapije, a zatim se vrati u sobu svoga bolesnoga muža. Kad ona uđe, on najpre nepoverljivo gvirnu ispod jorgana, pa tek kad se uveri da to nije Milija, diže jorgan s glave i dozva tihim glasom ženu k sebi.

Gospođa Mileva pristupi tužna lica postelji.

- Ovoga gospodina - počeo da šapće bolesnik - ovoga što je sad bio nećeš nikad više puštati k meni. Naredi momku da ga izbacim čim naiđe na vrata, da ga isprebija kao mačku pa da ga izbacim.

Gospođa Mileva obeća da će ispuniti ovu bogougodnu želju smrtnikovu.

Bolesnik zatim nanovo dobi neko drhtanje i vatru i bolest pođe nagore. Do posete gospodin-Milijine lekovi su nešto i pomagali, ali od te posete pođe sasvim nagore. Počeo bolesnik i da bunca, a u bunilu i da govori koješta. Sve mu se priviđao gospodin Milija, pa kao gospodin Milija nije penzioner nego zubni lekar, a on ga pozvao da mu izvadi jedan kutnjak, a gospodin Milija kao zavuka klješte u usta, ali umesto kutnjaka ščepao mu dušu pa vuče li, vuče. Eto, takvi snovi i slike počeli su pokojniku da izlaze pred oči, a on se brani i rukama i nogama i bunca:

- Klješte . . . jaoj ... to je duša, to nije kutnjak . . . Milija ... Milija!...

Celu noć je tako rdavo prespavao, a ujutru, kad se razbudio, bilo mu je još gore. Tada već počeo i sam da uviđa kako bi trebalo da napiše testament i kad to saopšti gospođi Milevi, a ona ni časa ne počasi već posla po advokata i po svedoke.

Oni dođoše pa lepo napisaše i potpisaše testament. A evo kako je pokojnik rasporedio svoje imanje, koje je bilo vrlo veliko:

Ako posmrće, koje će gospođa Mileva po smrti mu-

ževljevoj roditi, bude muško, celo njegovo imanje, koje predstavlja više od dve stotine hiljada, pripada detetu, a glavni je tutor i rukovodilac toga imanja gospođa Mileva. Ako pak posmrče bude žensko, onda mu pripada dvanaest hiljada dinara radi udaje, gospođi Milevi „pristojno izdržavanje“, a sve ostalo imanje braći i ostaloj porodici pokojnikovoj.

Kao što se iz samog testamenta vidi, za gospođu Milevu bi mnogo bolje bilo da rodi muško no žensko. Drugim rečima, njen porođaj biće izvlačenje lutrije, kojom će prilikom ona dobiti ili glavni zgoditak zajedno sa premijom ili samo „osminu“.

A taj porođaj ili „izvlačenje“ ima da se desi najdalje za nedelju dana od dana kada smo se mi čitaoci upoznali sa gospođom Milevom.

GLAVA ŠESNAESTA

*Porodaj, znamenje, pelene, fačle,
babica, novo korito, pop, kum,
krštenje, boščaluk, povojnica, i sve
druge sitne i krupne stvari koje
mogu imati veze sajednim tako
intimnim događajem kakav će se
opisati u ovoj glavi*

Pošto je već testamenat bio napisan i pokojnik umro i lepo sahranjen i dostojno ožaljen, gospođi Milevi nije ništa drugo ostalo do da izvrši još i tu formalnost - da rodi.

Razume se da je gospođa Mileva jako polagala na to da rodi muško, i to, kao što se poverila babici tetka-Lenki, najviše zato što bi u njemu videla svog pokojnog muža, koga još nikako nije mogla da prežali.

Babica joj je dala i jedan vrlo lep savet:

- Da bi dete bilo lepo, čuvajte se da ne spazite nekog ružnog čoveka, već gledajte sve u lepog čoveka.

Toga radi, gospođa Mileva je svako posle podne sedela kraj prozora, kraj kojega je rado šetao mladi sudski pisar Vasa Đurić i ne sluteći da će i on sa svoje strane doprineti da dete bude lepše.

Kad je tako sve bilo pripremljeno da se ispuni i poslednja zakonska formalnost za izvršenje testamenta, stigoše jednoga dana od krojačice još i pelene, fačle, košuljice i sve druge sitnice; stiže i novo korito, i već sve je bilo toliko gotovo da je od tog trenutka svakog dana bila u pripravnosti i vruća voda.

Takvog jednog dana, kad je u bakraču ključala voda, ona što se svakog dana pripravljala, i kad je gospođa Mileva u sobi punoj pelena, fačla i drugih sitnica sedela kraj prozora, očekujući da vidi gospodina Vasu Đurića, kucnuo neko tiho na vrata.

- Slobodno! - odgovori gospođa Mileva tužnim udovičkim glasom.

Vrata se otvoriše i tiho, smireno i prijateljski stupi u sobu advokat Fića.

Čitaoci koji poznaju sve Fićine osobine i poslove, neće izvesno pomisliti da je on došao gospodi Milevi da kupuje kože, ili da prodaje stare amove, pa čak i da ponudi mlade. Ne, on je došao vrlo važnim i čisto advokatskim poslom, koji ćemo saznati iz nižeizloženog razgovora Fićinog i gospođa-Milevinog:

Fića: Ja vam nisam poznat, ali to ne menja stvar. Ja sam advokat, poznati advokat Fića.

Gospođa Mileva: Milo mi je, a šta želite?

Fića: Vidite, gospodo, meni je poznata vaša stvar koja sa formalne strane nije tako prosta i ona se odnosi na mnoge odnoseće se paragrafe koji, s obzirom na sve evropske zakone, protivreče jedni drugom.

Gospođa Mileva: Ja vas ne razumem, gospodine.

Fića: Teško je i razumeti, brate moj, jer, kao što pomenuh, stvar nije prosta.

Gospođa Mileva: Pa dobro, šta hoćete vi?

Fića: Odmah ću vam reći u čemu je stvar. Meni je poznat testament vašeg pokojnog muža.

Gospođa Mileva kod tih reči ne reče ništa, ali se celim licem okrete prema Fići i poče pažljivije da ga sluša.

Fića: Tim ste testamentom, vi brate moj i gospodo moja, upućeni da rodite muško, jer kad bi rodili žensko, to bi bila propast za vas. Vi valjda nemate namere da rodite žensko?

Gospođa Mileva: Da, zaboga, ali otkud ja znam; ja bih volela muško, ali to je u božjoj ruci.

Fića: E, vidite, to je baš ono što to nije u božjoj ruci, nego u našoj, upravo u vašoj, gospodo!

Gospođa Mileva: (prekrsti se i prepade): Bože gospode, šta vi to govorite?!

Fića: To što vam kažem! To sve zavisi od vas, pa da, bez ikakve povrede odnosećeg se zakona, rodite muško dete. Ako se poverite meni, ja mogu da učinim da vi rodite...

Gospođa Mileva (pošto je rdavo razumela poslednju Fićinu rečenicu, pocrvene do ušiju i jedva poluglasno progovori): Ali, zaboga, ja sam u devetom mesecu...

Fića: Utoliko bolje. Vi ste u devetom mesecu, vi ćete za koji dan roditi, a i ako rodite muško - neka je sa srećom. U takvom slučaju vi ćete meni za moju dobru volju i gotovost dati jedno sto dinara, i to je sve. Ali. .. (i tu Fića udari značajno glasom) ako vi rodite žensko, u drugoj sobi do vaše biće u pripravnosti jedno skoro rođeno muško dete, i to dete nema ni oca ni majke, i za koje se uopšte ne može tačno ni znati kako je rođeno.

Gospođa Mileva zaprepastila se, gleda levo i desno, ne zna ni sama šta da kaže. Po svemu izgleda da joj se plan dopada, ali da ne zna sme li ovom čoveku verovati ili ne.

Fića (poznao je što ona misli): Može biti vi se bojite da to učinite, jer ne poznajete mene. Vi se varate, jer stvar je vrlo prosta. Teško je bilo samo da se nađe ovakav plan, to je ono što u celoj stvari košta, drugim rečima: moja nagrada. A poverenje, gospođo moja i brate moj, poverenje prema meni možete imati, jer pred paragrafima, koji se odnose uglavnom na ovu stvar, i ja bi' bio toliko isto kriv koliko i vi, kad bi do čega došlo. Dakle, ja moram čuvati sebe; to ćete priznati da ja moram čuvati sebe.

Gospođa Mileva: Da, ali... kako da kažem .. . ako se dozna?

Fića: Ne može se doznati, ja ne smem kazati, vi ne smete kazati.

Gospođa Mileva: Ali - babica?

Fića: Babica? - Babica će biti moja žena; ovu koju imate oteraćete.

Gospođa Mileva: A dete?

Fića: Muško će biti vaše.

Gospođa Mileva: A žensko?

Fića: Daćemo ga nekom, to je moja briga. Ja ću ga dati tako da se o njemu neće ništa znati. Vi ćete davati nešto mesečno za izdržavanje toga deteta.

Gospođa Mileva (ćuti, dugo ćuti, razmišlja): Juh, strah me je i da mislim.

Fića: Birajte: ili dvesta hiljada dinara sa kojima vi raspolazete ili „pristojno izdavanje“.

Gospođa Mileva ustade s mesta, prede preko sobe uzbuđena, vrati se opet, zagleda Fiću u oči i htjede nešto da ga upita, ali se uzdrža. Fića živo nastavi:

- Vi se možda pitate šta bih ja tražio za takvu uslugu. Molim, ja sam skroman, vrlo malo, onoliko koliko vi smatrate da je pravo za tako jednu veliku uslugu.

- Ne, ne kažem to, za to bi lako, ali... ne smem da se rešim, nije to lako rešiti se.

Pa ipak posle izvesne borbe, gospođa Mileva se reši da usvoji predlog i utvrdi pogodbu sa Fićom.

Tog istog dana gospođa Mileva se naljutila na babicu tetka-Lenku što je dockan došla i oterala je, a uzela za babicu Fićinu ženu. Istina, mnogi su se začudili tome, jer Fićina žena nije nikad praktikovala taj zanat, ali kada je tako volja porodiljina, neka joj je.

I sad već dođe dan koji se očekivao. Gospođa Mileva leže u krevet, u kome su bila tri jastuka sa heklovanim ajnsecima, pa onda porodiljski jorgan od crvene svile i već sve drugo što je potrebno.

U sobu ne sme niko da uđe do Fićina žena, a u drugoj sobi, do porodiljine, sedi Fića spreman da porodi dete kakvo testamenat zahteva.

Gospođa Mileva se zamuči i u ime boga rodi - muško, istina veliko dve i po nedelje, ali to ne mari ništa. Žensko dete, koje se bez ikakve stvarne potrebe tu našlo, još te iste noći odnese Fića negde iz kuće.

A sutradan prosu se po varoši glas da je gospođa Mileva dobila noćas krasno, lepo i zdravo muško dete, koje jako liči na pokojnika.

Dete dobi na znamenju ime Momčilo, a nedelju dana zatim na krštenju Nedeljko. Tako grešni Milić sad i po drugi put bi rođen, pa i po drugi put kršten, a ovaj drugi kum ozbiljno se požali kumici-porodilji kako mu malne otpadoše ruke držeći dete, jer:

- Bog neka ga poživi, ali je dete tako napredno i veliko kao nijedno dosad što sam ih krštavao.

GLAVA SEDAMNAESTA

Posle četrdeset dana

Prošlo je četrdeset dana, drugim rečima: prošlo je toliko vremena koliko bi trajao najveći post u godini, i gospoda Mileva se pridigla sveža, rumena, nasmejana, tako da gospodin Vasa Đurić nije mogao i da ne uzvikne: „Udovica i po!“

Bivše opštinsko dete, bivši Milić, a sadanji Nedeljko, raskokotao se ležeći kao paša u svilenim pelenama, pod svilenim jorgančićem, u vrlo finoj kolevci i sa niklovanom cuclom u ustima i to tako lepom cuclom kakvu mu nikad ne bi kupio odbor opštine prelepničke pa makar udario naročiti prirez na građane svoje opštine.

Nedeljko je sasvim zadovoljan svojom sudbinom i on ovako u sebi misli:

- Ovo je mnogo bolje no kad su me vukli birovi uz razna akta, ili pop pod svojom mantijom, ili kad mi je Jova dućandžija trpao u usta debelu drvenu kašiku s mlekom.

To jest Nedeljko to ne misli, jer on još i ne ume da misli, nego pisac ovog romana veruje da bi Nedeljko izvesno tako mislio kad bi mogao.

I dok Nedeljko tako uživa, gospoda Mileva već sedi kraj prozora, kraj kojega je i pre rado sedela, iako sad nije nikakva potreba da vidi gospodina Vasu, pošto je već rodila lepo dete.

Da, ali je sad već navikla da sedi kraj tog prozora, a gospodin Vasa je navikao da prolazi kraj toga prozora, a kako je navika druga priroda, to je ta „druga priroda“ tako izmenila gospođu Milevu, da je sad već otpočela i da otvara prozore kad prođe gospodin Vasa, a gospodin Vasa je opet čak do ćoška izvijao glavu.

Kako je gospodin Vasa međutim bio sudski pisar i radio u masenom odeljenju, to nije čudo što je, kako sa masom tako i sa udovicom, morao doći u dodir. On se,

dakle, upoznao sa udovicom i češće puta bi se otad i uvratio njoj, da je pogdešto usavetuje odnosno njene mase, kojom je ona kao glavni tutor uveliko rukovodila.

Kad se prvi put tako uvratio, bio je lepo dočekan i poslužen slatkom i kafom; kad je drugi put došao, dobio je slatko, kafu, čašicu rakije i - gospođa Mileva je naročito njega radi ispržila mafiše. A kad je treći put došao, dobio je slatko, kafu, rakiju, mafiše i slatke jabuke, koje je gospođa Mileva svojom rukom ljuštila. Tom prilikom su gospodin Vasa i gospođa Mileva i igrali udvoje žandara do dvadeset i jedan. Kad je četvrti put došao, dobio je sve što i pre, ali sad su već igrali žandara do sto i jedan i tom prilikom se gospođa Mileva rešila da skine crninu.

- Pravo kažete, gospodin-Vaso - rekla je uzdahnuvši - onako ima čovek i suviše tužnih dana u životu, dosta je što je srce čoveku sve ocrnjeno, što će mu još i crno odelo!

- Ne samo to, gospođo - dodaje gospodin Vasa ljubazno - nego vama i lepše stoji haljina u boji. Na primer „liht-blau“ prema vašem licu i prema vašoj kosi! Ja to zamišljam, imaginiram i verujem da su i anđeli liht-blau i njihove haljine moraju biti liht-blau.

- O, molim, vi vrlo mnogo laskate - dodaje udovica i stidljivo ljušti jednu krišku jabuke, koju će zatim nataći na nož i ljubazno ponuditi gospodin-Vasi.

- Laskam? - nastavi gospodin Vasa vatreno. - Bože sačuvaj! Pa, evo, zamislite sami, kakvi bi izgledali anđeli kada bi imali „žandar-blau“ ili „dunki-roza“ haljine? Koješta, to bi bilo koješta!

Prilikom te posete pozvala je gospođa Mileva gospodina Vasu sutradan na večeru, pa kako ćemo se tom večerom i sa gospodinom Vasom imati u idućoj glavi posla, to je pravo da se još u ovoj glavi malo bliže upoznamo sa njim.

Da je lep, to znamo još iz prošle glave, a da je mlad, to ne treba ni kazati, ali treba kazati da je to ujedno i sve što on ima. Svršio je nekako trgovačku školu pa otišao u poreznike, odatle u policijske pisare, a odatle u sudske. U toj službi stekao je dva para cipela, četiri bela prsnika, četvore pantalone i tri kaputa, sedamnaest mašna, dva tuceta džepnih marama i zabranu na pola plate. To mu je gotovina, ne računajući dugove. A dugova je imao ra-

znolikih, pa i takvih da se čovek krsti i čudi. Na primer, u knjizi trgovine „Spasić i druga“ ovako je glasila njegova partija dugovanja:

6 ženskih košulja	18	dinara
1 par ženskih bronerskih cipela	13	dinara
24 lepeze	14,40	dinara

Međutim, niti je on nosio ženske košulje, niti bronerske cipele, niti se hladio sa dvadeset i četiri lepeze.

A u radnji „Braće Dimitrijevića“ ovako mu je glasila partija dugovanja:

2 kutije pudera	5	dinara
4 tuceta ukosnice (harnadle)...	0,60	dinara
1 šlajer	1,50	dinara
1 mider	4	dinara

I kad se zna da je gospodin Vasa muško, što je, uostalom, kako ukazom tako i samom krštenicom, utvrđeno, onda su zbilja čudnovati ovi podaci o njegovim dugovanjima. Druga je stvar, međutim, što u knjizi gazda-Spase kafedžije ima ovakvu rubriku:

- 1) Pet meseci neplaćene kirije
(soba br.7) 125 dinara
- 2)..... Četiri meseca
neplaćen kost..... 160 dinara
- 4) Plaćeni mu muzikanti za jednu noć 10 dinara
- 5) Plaćeni mu muzikanti za jednu noć 8 dinara
- 6) Plaćeni mu muzikanti za jednu noć 12 dinara
- 7) Večera i piće za muzikante 17/11 9 dinara
- 8) Plaćeno vešerki za njegov veš 17,50 dinara

No njegovi kreditori nisu samo pomenute firme. Njegovi glavni kreditori su udovice. Čudo je taj čovek, otkako se uvukao za pisara masenog odeljenja, voleo je da pozajmi novac od udovica.

- Volim od udovice uzeti na zajam nego ne znam

šta! - govorio bi uvek i držao bi se toga tako uporno da od udovaca, na primer, ne bi za boga zatražio.

- Pa kako im vraćaš? - upitao bi ga bedni arhivar, koji je dospao u maseno odeljenje tek kad mu je bilo pedeset godina.

- Na rat, - odgovorio bi gospodin Vasa. - Udovicama se drugače i ne vraća zajam nego na rate. Ja i ljubav provodim na rate, pa i dugove svoje plaćam na rate.

- Ljubav na rate?! - zaprepastio bi se arhivar, koji nikad u životu nije bio srećan da sazna šta je to ljubav, onako kao što ima, na primer, ljudi koji nikad u životu nisu jeli ananas ili bananu.

- Tako, na rate! - odgovori gospodin Vasa. - Jer ljubav to je izvesna obaveza prema onoj koju volimo, je Yte?

- Jeste! - veli arhivar, iako on ni pojma nema da li je tako ili nije.

- E, vidite - veli gospodin Vasa - a sve obaveze ja otplaćujem na rate, kako mogu i koliko mogu. Razumete li sada?

- Razumem! - odgovara arhivar, iako u stvari sad tek nije ništa razumeo.

Eto kakav je gospodin Vasa Đurić. No, osim svih pomenutih, on ima još jednu lepu osobinu: on ume vrlo lepo da priča i da zabavlja. O tome ćemo se uveriti u idućoj glavi ovoga romana.

GLAVA OSAMNAESTA

Gospodin-Vasin žulj

Sutradan uveče bila je, dakle, večera kod gospođa-Mileve, kao što smo to iz prošle glave saznali.

Nasred sobe postavljen mali četvrtasti sto, u tanjirima salvete savijene kao srce, a nasred stola visoka pivska flaša puna jorgovana, đurdevka i ljubičice. A gospođa Mileva uspavala Nedeljka veselom udovičkom pesmom, pa se obukla u „liht-blau“ haljinu da iznenadi gospodina Vasu.

Opraštajući se sa crnom svojom haljinom, koju neće više poneti, uzdahnula je teško, a navlačeći na sebe „liht-blau“ haljinu, koju će odsad redovno nositi, uzdahnula je takođe teško.

Oko sedam i po sati, kao što je glasio poziv, uđe gospodin Vasa u sobu, sa jednim od svojih belih prsnika na sebi, i stade iznenađen na vratima. On ponovi svoj raniji kompliment, da odista i anđeli nose „liht-blau“ odelo, pa sede za sto prema gospođi Milevi i počese večerati uz najsladi razgovor.

Za sve vreme večere, gospodin Vasa se nešto vrpoltio na stolici, a posle večere tek priznade da je morao pod stolom skinuti jednu cipelu, jer ga strašno peče žulj. Povodom te napomene, on poče da priča gospođi Milevi čitavu istoriju.

- Jedanput - kaže - mal' nisam izgubio službu zbog tog prokletog žulja. Bio sam pisar policijski, pa jednog dana dode depeša: dolazi gospodin načelnik. Naš kapetan je bio nov i prvi put u struci, pa se uzvrpoljio i uzmuvaao kao da je glavu izgubio, a mi se svi obukli u svečano odelo. Stiže načelnik i dočekasmo ga kao što mu i priliči. Uđe on u kapetaniju, pa u kapetanovu sobu pozove sve činovnike da im, po poznatom i beskorisnom običaju svih načelnika, čita lekcije o savesnosti u službi, o tačnom vršenju iste, i o mnogim drugim stvarima, koje se nalaze i u mnogim raspisima iz unutrašnjosti.

Da je g. načelnik govorio malo, ja bih sasvim lepo izdržao mirno i ponizno, ali g. načelnik oteže besedu, koja je trajala ravno četrdeset i pet minuta. Ja sam mirno i pažljivo slušao besedu g. načelnikovu i gledao mu pravo u oči, tako da je obratio na to pažnju i malo, malo, pa bi se meni obraćao, i, upravo, više meni govorio no ostalima.

Tačno petnaestoga minuta, meni sevnu žulj prvi put i ja vrdnuh nogom; zatim me štrećnu još dva-triput i ja počeh kao lelek da stojim na jednoj nozi. Prođe još malo, pa mi naidoše suze na oči, a kad već bi trideset i pet minuta, ja počeh da prevrćem očima, da se ugrizam za usne i uopšte tako da se kezim i kreveljim, da se g. načelnik, naviknut u početku besede da gleda jedino meni u oči, dvaput zbunio i pokvario besedu. Ja sam ustima čas pravio slovo o, čas obrazima pravio slofo f, jedan sam obraz zatezao, a drugi opuštao i bekeljio se, da bog sačuva.

Načelnik, najzad, u najvećoj zabuni, završi nadvojenatroje besedu i otpusti nas sve, a ostade sa g. kapetanom. Malo posle, zove me g. kapetan.

- Gospodin-Vaso, veli, šta je to zaboga s vama?
- Koje, molim vas?
- Kakvo je to vaše ponašanje prema g. načelniku?
- Molim, kakvo ponašanje?
- Ponašanje, zbog kojega će g. načelnik prosto predložiti da vas otpuste iz službe, jer ste mu se vi, za vreme njegovog govora, bekeljili, klibili i kezili - reče odlučno g. kapetan.

- Molim pokorno, kako bih se ja mogao bekeljiti na g. načelnika? Ja sam dobar i ispravan činovnik i nikad se u životu nisam bekeljio na vlast - odgovorih ja ponizno.

U to mi, na moju veliku sreću, opet senu žulj, i ja se iskrivih sav.

- Eto, eto, bekeljite se i na mene, a ovamo se pravdate!

Meni sad te beše jasno, a kažem g. kapetanu sve o mome nesrećnom žulju, te me jedva opru pred g. načelnikom.

Gospođa se Mileva slatko smejala ovoj nevolji gospodin-Vasinoj i ponudi mu jabuke, koje je za sve vreme priče svojom ručicom ljuštala.

Gospodin Vasa, kad vide da se priča dopala gospođi Milevi, nastavi i dalje da priča.

- E, ali drugi put desilo mi se nešto mnogo zanimljivije, i to sa jednom damom.

- Boga vam? - učini gospoda Mileva i pogleda vragolasto. - Pa što mi to niste pričali?

- To je bilo iste zime - počeo gospodin Vasa - pa, jedno večer, znate, bio sam pozvan na večeru o slavi gospodina-predsednika okružnog suda. Ja sam za večerom sedeo do gospođe predsednikovice, a s leve moje strane sedela je svastika gospodin-pomoćnikova, koja je važila kao najlepša devojka, o koju smo se svi otimali. Ja sam počeo najživlje da se zabavljam sa gospođicom i primetio sam odmah da se jako zainteresovala mojim pričanjem i ćaskanjem. Služio sam je za vreme večere, dodavao sam joj i nudio sve što je želela, uopšte, bio sam toliko pažljiv i toliko je zabavljao da sam već dobio i hrabrosti te, za vreme dok se pevalo mnogaja ljeta g. predsedniku, izjavim joj i ljubav. Ne treba ni da kažem da mi je u najlepšem momentu, upravo pri samoj izjavi ljubavi, žulj počeo strašno da dosađuje. Da bih mogao da produžim razgovor, ja kao ovo sad svučem cipelu pod stolom, i onda nastavim razgovor sa još većom voljom i hrabrošću. Gospođica Hristina nije htela odmah da mi odgovori na moju izjavu, već mi stiže toplo ruku i tiho reče, baš kad se pevalo mnogaja ljeta gospođici predsednikovici.

- Posle večere igraćemo malo. Vi ćete igrati sa mnom lans i tada će vam, za vreme igre, odgovoriti.

I odista, kad se završi večera, muzika najpre zasniva jedan tuš, jer je jedan pisar pio zdravicu gospodinu načelniku, „strogom, pravednom i odličnom starešini, a ocu i majci naroda kojim upravlja^a. Zatim se počeo igrati kraljevim orom, koje je poveo g. predsednik sa g. načelnikom; pa onda neko drugo vrlo sitno kolo i tako redom, igra za igrom.

Ja sam goreo od nestrpljenja kad će se već jednom objaviti lans, a sve prethodne igre nisam igrao, niti sam se micao s mesta. Naposljetku, gospođica Hristina dođe k meni veselo i pozva me:

- Gospodine, sad će lans!
- I dobiću odgovor? - šapnuh ja veselo.
- Dobićete! - odgovori ona stidljivo i obori oči.
- Ajde, zaboga! - počeo ona nestrpljivo.

Ja ću snu ruk pod sto da nađem cipele, ali - cipele ne beše kraj mene. Potražih je još malo bolje, ali - ne beše je. Mene obli znoj.

- IzvoFte vi, evo sad ću ja.

- I kad se ona malo odvoji, ja zavukoh prosto glavu pod sto, ali - moje cipele nigde, razumete li nigde, kao da je u zemlju potonula!

Možete zamisliti moju zabunu i to u momentu kad sam trebao da čujem tako važnu, tako odsudnu reč.

Gospodica Hristina se opet vrati da me pozove, jer je muzika već bila oglasila igru, a tri para se behu postavila očekujući četvrti, naš par. Ja još jedanput očajno turih glavu pod sto, ali cipele nigde. Najzad sa očajanjem saopštih gospodici, ne mogući ničeg pametnijeg da se setim, da mi je vrlo teško, da me glava boli i zamolih da igra s kim drugim.

Ona me prezrivo pogleda, okrete ljutito glavu i pride jednom mladiću, koji nije ni znao da igra, ali kome ona obeća da će ga poučavati.

Ja sam i dalje sedeo kao očajnik, gledao kako se igra, gledao nju, koja nije htela više nijednim pogledom da me udostoji. Hristina ostade sa onim mladićem u drugoj sobi, a ja sam i dalje sedeo na svome mestu kao prikovan. I sedeo sam tako sve do zore.

Počese gosti da se razilaze, a ja sam i dalje sedeo. Otišao g. Kosta apotekar sa gospodom i svastikom, otišao đakon Jova, koji je sva mnogaja ljeta počinjao, i njegova gospoda, koja je ponela punu maramu kolača za „decu^a - a ja sam i dalje sedeo. Otišla je sa sestrom i zetom, pomoćnikom, i gospodica Hristina ne okrenuv se ni laku noć da mi kaže, a ja sam i dalje sedeo. Odoše i Cigani, koje je g. predsednik lepo ispratio, a ja sam i dalje sedeo.

Najzad, kad se g. predsednik i gospoda mu vratiše, pošto su ispratili Cigane, zaprepastiše se kad videše da ja, na ovom mestu gde sam večerao, još nepomično sedim. Ja im objasnim moju bedu i nevolju i sad sve troje, pozvavši u pomoć i kuvaricu, počesmo da tražimo cipele, ali cipele nigde. Jedva se na jedvite jade seti kuvarica i pljesnu se po čelu:

- Znae šta, biće da se to Kastor igrao!

I odista, kuvarica otrča u šupu gde je Kastor spavao iza jednog bureta i nađe moju cipelu.

Proklinjući sve pse na svetu, ja obukoh cipelu i odoh kući, izvinjavajući se gospodinu predsedniku i gospođi i misleći usput na tako lepu ljubav koju je cipela, ili bolje reći žulj, ili bolje reći Kastor razorio.

Gospođa Mileva slatko se smejala kad ču svršetak ove tužne istorije i ponudi opet gospodina Vasu jabukama, a čašu mu nali vinom.

Tako uz jabuke, mafiše i vino proveli su još neko vreme prešav i na druge razgovore. Gospođa Mileva pričala je kako ona vrlo lepo mesi mafiše, zatim kako će dati jedan zub da joj se plombira i kako ona nikad ne nosi uštirkanu donju suknju, a gospodin Vasa je opet pričao o nekom svom ujaku, koji je divno svirao u harmoniku, o svome kolegi pisaru Peri, koji po ceo dan jede u kancelariji oblande, one okrugle, za lepljenje zvaničnih pisama, i o sebi, kako on lepo ide na šlitšuhe pa ume na jednoj pozi da ispiše osmicu po ledu.

Razgovarali su i o drugim stvarima i izvesno bi se u prijatnom razgovoru još pozabavili, da duvarski sat ne izbi ponoć i da se Nedeljko ne razdra tako dušmanski kao da se nalazi pod pazuhom Sreje birova na putu za Krmane, iako je spavao u finim kolicima, pokrivenim liht-blau zavesicama i sa cuclom od nikla u ustima.

Gospodin Vasa nađe da je vreme da pođe i saže se da navuče cipelu, ali, na svoje veliko iznenađenje, ne nađe cipelu pod stolom. Tražio je i tražio, pomogla mu je i gospođa Mileva, ali - nigde cipele.

Tako tražeći cipelu ostade do četiri sata ujutru kod udovice, a kad pođe od nje, zapita je na vratima, držeći je u zagrljaju:

- Priznajte mi nešto?
- Šta to?
- Je F te da vi nemate u kući nikakvo kuće?
- Nemam - odgovori udovica stidljivo i sakri glavu u njegova nedra.

Gospodin Vasa se uputi zadovoljan kući, premišljajući uz put o tome kako mu njegov žulj ne mora uvek neprilike praviti.

GLAVA DEVETNAESTA

*Jedan neprijatan događaj, koji se i u svima
ostalim romanima iznenada dešava, i to
uvek u momentu kad se junak romana u
najprijatnijem položaju nalazi*

Mi već znamo kako glasi partija dugovanja gospodin-
Vasinih u radnji „Spasića i druga“, kao i u radnji „Braće
Dimitrijevića“, te utoliko će nas više iznenaditi što su se
u toj partiji odjedanput izmenili artikli. Mesto midera,
lepeza, ukosnica, šlajera i dr., nova partija dugovanja kod
„Braće Dimitrijević“ glasi od nekoliko dana:

- 1) Jedna lopta 0,80 dinara
- 2) Jedna zvečka 0,40 dinara
- 3) Jedna cucla..... 3,20 dinara
- 4) Jedna svilena benkica detinja ____ 5 dinara
- 5) Jedna štrikana kapica detinja .. .1,30 dinara

Kako svi čitaoci znaju da gospodin Vasa, pisar ma-
senog odeljenja, nije sisao ni cuclu, niti je igrao loptom
i zvečkom, niti je pak nosio benkice i štrikane kapice,
lako će se dosetiti da je gospodin Vasa sve to kupovao
i nosio malom Nedeljku, jer je od one večeri vrlo često
išao gospođi Milevi u pohode, ne bojeći se nimalo hoće
li mu se još koji put izgubiti cipela ili neće.

Tako su prolazili lepi i prijatni dani gospođa-Milevi,
dok jednoga dana, kao što se to i u ostalim romanima
dešava - ne iskrсну pred nju neko kome se nije nadala.

Taj neko, o kome već u dvema glavama ovoga romana
nije bilo ni reči, bio je Fića advokat, koji je onako sreć-
no obezbedio gospođi Milevi tutorstvo nad ogromnim
nasledstvom.

Što je Fića advokat tako iznenadno iskrснуo, to ne bi
bilo nimalo čudnovata stvar, ali zahtev koji Fića advokat
iznenadno stavi gospođi Milevi bio je upravo takav da bi

mogao svu sreću njenu iz temelja da obori. Naime, Fića u nekoliko iskrenih reči, ne pozivajući se ni na kakav odnoseći se paragraf, objasni udovici da je ona upravo sad u njegovim rukama. Ako on samo hoće, može celu stvar o detetu otkriti sudu, a to bi ne samo razrušilo sreću gospođe Mileve, nego bi je dovelo u vezu sa mnogim paragrafima koji ne bi bili vrlo raspoloženi i naklonjeni gospođi Milevi.

Svi će mi čitaoci poverovati da je gospođa Mileva pri izjavi Fićinoj pobledela. Iako je njoj bledilo vrlo lepo stajalo, izgleda da to nije na Fiću tako uticalo koliko bi, recimo, na gospodina Vasu, već je i dalje nastavio da ređa sve gori od gorega paragrafa. Gospođa Mileva pokuša i u nesvest da padne, ali je Fića sasvim ravnodušno sačekao da je prođe nesvest i nastavi nabranje paragrafa iz svih mogućih zakona koji su za poslednjih dvadeset i pet godina doneli u Srbiji. Kad je najzad nabranje iscrpeo, on završi razgovor ovako:

- I upravo, draga moja gospođo, ostavljajući sve drugo na stranu, ja bih vas molio da mi date sto dukata. Boga mi, potrebni su mi. Može biti vi ne verujete da su mi potrebni, ali vam se kunem svim na svetu da su mi potrebni.

- Ju! - učini gospođa Mileva i to takvim neakvim naglaskom kao da je uzviknula „j aoj!“

Gospodin Fića se još jednom zakle da mu je taj novac potreban i počeo opet da joj broji paragrafe koji bi, kad bi samo on hteo, mogli biti veoma neraspoloženi prema njoj. Na taj način on ubedi gospođu Milevu da nema gde i ona mu dade sto dukata uzdahnuvši teže no što je za svojim mužem uzdahnula.

Fića se diže zadovoljan i ode sa obećanjem da će je obići, da je neće zaboraviti.

To je bilo kao danas, a sutradan eto ti Fićine žene, gospođa-Cajke, koja veli sve od porođaja nije bila, te se malo uvratila da obiđe gospođu Milevu. Ona prvo ode da vidi kako napreduje Nedeljko i nađe - da nije uroka - da je dete vrlo napredno i stoga ga ispljuva dvatriput. Zatim sede i počeo da priča o novim zubima koje je tih dana namestila apotekarica, o pelceru od duplog karanfila koji se nije primio gospođi Sari porotnici, i o

tome kako je gospođa Arsinica prevrnula bundu pa se pozna je da je prevrnuta.

-1 molim vas, kažite mi sad vi sami iskreno i sestrinski, liči li joj prevrnuta bunda a ovamo tepeluk na glavi?

Na taj način gospođa Cajka dođe u razgovoru na tepeluk i odmah izjavi kako je njoj jedina želja u životu da ima tepeluk.

- Pa zar mi ne bi lepo stajao? - pita gospođu Milevu i iznosi glavu kao da ga već ima.

- Vrlo bi vam lepo stajao - odgovara gospođa Mileva sasvim nevino.

- E, pa vidite, slatka moja - nastavlja gospođa Cajka brzo - ja mislim da onoliku ljubav što sam ja vama učinila, i za tako veliku tajnu što je ja zbog vas krijem, ja mislim pravo bi bilo da mi kupite jedan tepeluk.

Gospođa Mileva poblede i pred Fićinom ženom onako isto kao što je i pred Fićom, ali i Fićina žena to primi sasvim ravnodušno.

- Pa, zaboga - pisnu najzad gospođa Mileva - zar vam nisam zato dala, i još koliko!

- Bože moj, gospođa Mileva - odgovara sasvim mirno gospođa Cajka - pa ono je bilo samo onako u prvoj radosti. Tek ne mislite samo na onome da ostane. Slatka moja, pa ja ću celoga mog života vući tu tajnu i s njom ću upravo i u grob leći, a vi mislite onih deset dukata, što ste mi dali, da mi bude sve.

- Pa dala sam i gazda-Fići pedeset - veli očajno gospođa Mileva.

- To je on zaslužio.

- Al' juče sam mu dala sto.

- E, pa, mora biti da mu je trebalo.

- Pa šta vi mislite, zar celoga života, kad god vam ustreba, da vam dajem?

- Ta neće nama valjda baš celoga života trebati. Možda će doći vreme kad i nama neće trebati.

Posle ovako utešnih reči gospođa Mileva opet preblede, jer sad tek vide u kakve je kandže zapala, ali natrag se nije moglo i ona izvadi tridset i šest dukata i dade gospođi Cajki da kupi tepeluk.

Gospođa Cajka slatko zahvali i obeća da će se, noseći tepeluk, uvek sećati dobre gospođe Mileve.

Ali nije gospođa Mileva ni na ovome samo prošla. Javila se kroz dan-dva i još jedna ličnost, koja se gospođa-Milevi dosad nije nikako ni javljala. To je neka Maca, stara udovica, kod koje je Fića ostavio na negovanje devojče koje je rodila gospođa Mileva.

Kad bi ovaj roman bio pisan po pravilima po kojima se pišu romani u kojima je glavna sadržina tajno rođenje nekog tajnog deteta, onda bi ova Maca trebala sasvim drukčije da uđe u kuću gospa-Milevinu, pošto je Maca ona poverljiva ličnost, pokrovitelj tajne. Maca bi trebala da se ogrne dominom i oko ponoći da stane pred vrata i da se dva-triput okrene levo i desno, pa, kad niko ne spazi, da zakuca tripud u kapiju. Malo posle, trebalo bi da se kapija otvori i stari sluga da joj mrdne glavom i, ne govoreći usput ništa, da pođe napred uz jedne tajne stepenice kojima se kroz tajna vrata ulazi u sobu gospođe Mileve.

Ali, kako Maca ne zna ništa o ovim pravilima iz pravih romana i kako uopšte nije imala nikakvog literarnog obrazovanja, to je ona, kao što bi i svaka druga Maca, došla prosto na podne i uputila se pravo gospođi Milevi.

Gospođu Milevu je ne malo iznenadio njen dolazak jer, po dogovoru koji je imala sa Fićom, Maca nije trebala da zna čije je dete koje ona neguje, već samo da prima od Fiće po trideset dinara mesečno. Međutim, stvar se odmah objasnila kada je Maca saopštila Milevi da ona - eto već tri meseca - nije ni deset para od Fiće primila, a kad mu je najzad dosadila tražeći, on je uputio gospođi Milevi.

Grešna udovica, ne raspitujući ništa, isplatila je Maci sva tri meseca i dva unapred i još odozgo morala joj dati za haljinu i pomoć da plati neku dužnu kiriju.

I sad, kad je već počelo klube da se razmotava, a ono sa časom i razmota i zamrsi. Ne prođe malo, pa Fići opet zatreba trideset dukata, pa onda gospođa Cajka zaželi da uz tepeluk ima i bundu, a Maca svaki čas poče dolaziti te za drva, te za kiriju, te za ovo, te za ono. I tako je to neprestano išlo.

A grešna udovica davala je dok je mogla davati, ali kad jednoga dana pokuša da odreče, tajna poče najpre da se šapće od usta do usta, pa onda ode u čaršiju, a iz čaršije dođe i do ušiju one braće pokojnikove koja su isključena iz nasledstva.

I sad se složiše mučki svi oni paragrafi što ih je Fića udovici brojao, pa digoše hajku na Fiću i na Fićinu ženu i na grešnu Macu, pa ti se lepo jednoga dana nađoše sve četvoro u pritvoru okružnog načelstva.

Parnica nije dugo trajala. Maca je priznala, gospođa Mileva je odricala, gospođa Cajka je priznala i Fića je odricao. Fića je prilikom suđenja čak rekao:

- Gospodo sudije, s obzirom na formalnu i zakonsku stranu, stoji fakt da ovde postoje dva deteta, od kojih je jedno, vi to nećete osporiti, gospođa odista rodila. Zato ima dokaza, od kojih je najjači samo dete, koje svakojako nije veštačko dete nego je sasvim prirodno dete.

No i pored ove rečitosti gazda-Fićine, sud donese odluku kojom pošalje u Požarevac sve četvoro, a devojčicu - onu koju je gospođa Mileva rodila - vrati u njena prava i obrazuje za nju masu.

Nedeljko, koji je takođe bio pred sudom kao prilog uz akta, ili kao dokaz, ili kao svedok, ili, najzad, bog će ih sveti znati zašto su ga doneli pred sud, tek glavno je da je Nedeljko izbačen na ulicu. Njega sud uputi opštini da se stara o njemu, pošto se ni na koji način nije moglo saznati čije je to dete, a opština ga da jednoj pralji na čuvanje.

Tako grešni Nedeljko, posle kratkovremene sreće, postade opet opštinsko dete zadržavši, radi sećanja na srećne dane, niklovanu cuclu.

GLAVA DVADESETA

Julija pucerka i njena kći Elza

U ovu varoš, u kojoj su se toliki prijatni i neprijatni događaji, vezani za sudbinu Nedeljkovu, desili, pre šest godina dođe neka Julija, koja sama sebe prozva Julijana pucerka. To, valjda, što je tako krupna reč uzela sebi za titulu, pribavi joj vrlo mnogo mušterija, jer badava, drukče to zvonu kad gospođa Savka pita gospođu Micu:

- Ko vama, boga vam, pere veš?

- Pa Sara Jovančina.

- E, meni, znate - odgovara ponosno gospođa Savka - meni i pere i pegla Julijana pucerka. Istina je, malo skuplja, ali вреди; pogledajte krogrove na mome mužu, kao da ste ih sad iz dućana kupili.

Najzad, o tome nije potrebno opširno govoriti - jer je pisac ovoga romana vrlo rad da izbegne razgovor o tuđem vešu - već je glavno ovde to da je Nedeljko došao kod Julijane na stanovanje.

Julijana pucerka ima, razume se, i svoju prošlost, iz koje joj je ostala jedna osamnaestogodišnja ćerka, a koja se prošlost završila Julijaninim proterivanjem iz Beograda, usled čega se ona i rešila na puceraž u ovoj varoši.

Njena kći Elza nema svoju prošlost, ali ima budućnost, i zbog te budućnosti upravo nije i Elza pošla s majkom u unutrašnjost, već je ostala u Beogradu.

Elza je bila malo i ljupko devojčice sa plavim viticama i najpre je nosila od kuće do kuće one velike kutije sa ženskim šeširima, a malo zatim kutije počeo joj da donose. To je bilo naskoro zatim, kad se prvi put na nju nasmešio „jedan gospodin“ Taj „jedan gospodin“ nasmešio se zatim i drugi put na nju. Ona onda to javi svojoj majci Julijani, koja tada nije bila pucerka, i ova potraži priliku da se i na nju nasmeši taj „gospodin“.

Zatim Elza dobi lep kvartir, lep šešir i lepe haljine i prestane biti malo i ljupko devojčice sa plavim viticama.

A „jedan gospodin“ prestade biti nepoznati, jer je to bio gospodin Sima Nedeljko, načelnik ministarstva. Tako se stvar vrlo lepo udesi, i ovo mirno i tiho gnezdo postade pravi raj, u kome je načelnik ministarstva predstavljao dobroćudnog Adama, Elza Evu, koja je sve moguće vrste jabuka izela, a Julijana zmiju, koja bi to i bila da g. načelnik ministarstva nije to osetio i udesio da za neku sitnicu bude proterana iz Beograda.

Elza, ostavši sama u svetu, bez materinske nege i roditeljska saveta, preda se potpuno gospodinu načelniku i u toku od šest godina toliko se navikne na njegove savete i uputstva da ga počne smatrati kao oca. Ta okolnost pak, što Elza počne gospodina načelnika smatrati kao oca, njega toliko naljuti da je sasvim napusti.

Baš kad je Nedeljko ušao u kuću Julijane pucerke, stiglo je brižnoj majci i pismo od njene kćeri, kojim joj saopštava tu nesrećnu vest da je napuštena i samohrana u svetu. Julijana se toliko najedi usled te vesti da odmah istuče Nedeljka, koji nije njenu kćer Elzu ni poznavao.

Posle ovoga pisma razvila se čitava prepiska između majke i ćerke.

Ćerka u prvom pismu javlja o događaju; u drugom pismu proklinje gospodina načelnika, a u trećem pismu javlja majci da se gospodin načelnik ženi.

Majka savetuje u prvom pismu kćer da se uteši; u drugom pismu savetuje je da piše gospodinu načelniku i da ga zove k sebi; a u trećem pismu savetuje kćeri da mu se osveti.

Na ovo pismo ćerka odgovara da pristaje, i osvetiće se, ali pita majku za savet, i majka joj odgovara da se odmah krene iz Beograda i da dođe ovamo, u dotičnu varoš. Tu će se dogovoriti majka i ćerka, utoliko pre što majka Julijana već ima plan.

I tako jednog dana naidoše kola koja je sa nestrpljenjem i suzama u očima očekivala Julijana pucerka. Iz koga se pojavi Elza, putnički obučena, sa mekim slamnim šeširićem na glavi. Skoči lako kao srna u majčin zagrljaj, a ova je okupa svojim vešerskim suzama.

Zatim uđe u kuću i otpočinu razgovor nadugačko i naširoko, o svemu što je bilo i o svemu što će biti. Dobra i brižna mati ovako usavetuje ćerku:

- Ja imam nekakvo dete ovde, dali mi ga na čuvanje, ali niko i ne vodi računa o njemu. Ja mislim da ti to dete uzmeš i da ga ponesesh u Beograd, pa onda da ga odneseš gospodinu načelniku i da mu ga ostaviš pred vratima, odmah sutradan posle svadbe. Na cedulji ćeš napisati da je to dete koje si s njim dobila, pa lepše osvete ne treba mu.

Elza vrlo radosno prihvati ovaj plan, jer se bolje ne bi mogla osvetiti načelniku. Plan, dakle, bude usvojen i određeno da Elza sa Nedeljkom još odmah sutra krene na put.

Za sve to vreme, dok su majka i ćerka razgovarale o osveti, Nedeljko je ležao u jednoj veškorpi, punoj nečijeg prljavog veša, i zadovoljno se igrao niklovanom cuclom i onom zvečkom koju je, za uspomenu na lepe dane, dobio od gospodina Vase Đurića, koji za tim lepim danima žali tako isto kao i Nedeljko.

GLAVA DVADESET PRVA

*čuvstvo Tome bogoslova koje se unekoliko
razlikuje od čuvstva Nedeljkovog*

Zorom zatandrkaše kola kaldrmom, pa s ove sletoše na drum koji, okićen telefonskim direcima, vodi pravo u prestonicu.

Pod arnjevima, osim Elze i Nedeljka, sedi još jedan putnik koga je kočijaš, po dozvoli Elzinoj, primio u kola do prve varoši gde će putnici konakovati.

Taj putnik bio je mlad čovek, suv kao šibljika, a prozračan kao izgladneo komarac. Nosio je dugu kosu, bele piketske pantalone i grdan neki kaput, koji izgleda da je krojen na leđima kakvog arhimandrita. Ukoliko se iz prvih razgovora moglo saznati, ovaj se putnik zvao Toma, i bio je bogoslov.

Toma je celim putem zamišljeno ćutao i učtivo se povlačio u kraj sedišta, da ne bi bio na smetnji Elzi koja je na krilu držala Nedeljka. Kad Elzi dosadi ćutanje, progovori tek koliko da se govori:

- A vi ne putujete daleko?

Bogoslov se najpre užasno zbuni, pa kad se pribra malo, on odgovori tankim devojačkim glasom:

- Ne, do prve varoši.

- Šta ćete tamo? - nastavi Elza.

Toma se sad već ohrabri i kao dođe sasvim k sebi, te nastavi razgovor vrlo slobodno:

- Gospodice ... to jest, ako to nije vaše dete?!...

- Moje je - odgovori Elza praveći materinsko lice.

- Dakle, gospodo - nastavi Toma bogoslov - moja je istorija čudnovata, to jest, nije toliko ni čudnovata ali je ipak zanimljiva.

- E? - učini Elza, kao da bi ga htela pitati o toj istoriji.

I Toma bogoslov poče svoju priču onim ravnim mekim, jednolikim glasom kojim se peva heruvika:

- Ja sam, znate, bogoslov i svršio sam tri razreda bogoslovije sa odličnim uspehom. Jedva sam čekao da svršim bogosloviju pa da se zapopim, jer pop .. . ah, gospodo, pop biti to je za mene bio ideal! Zamislite samo: pop idealan pop ... mantija, služba bogu, epitrahilj, nafora, slovo ... slovo božje, slovo koje bi svake nedelje govorio i to napamet... zamislite, napamet...

Toma je u razgovoru sasvim pao u vatru, te je izgledalo kao da je pričao šestim „antifonskim glasonf. U tom zanosu ko zna šta bi još sve kazao, da Nedeljko ne udari u grdan plač te počese da ga umiruje i Elza i Toma bogoslov, pa i sam kočijaš kome dosadi dernjava.

Toma, iz prevelike uslužnosti, uze Nedeljka sebi u krilo, da bi se gospoda malo odmorila, pa nastavi priču ljuljkajući Nedeljka.

- Ali, gospodo, bog je veliki, njegove su tajne nedostižne, njegove naredbe neporečne. Ja sam mislio da budem pop, a evo ... sad sam se rešio da idem u glumce!

- Ju! - učini Elza. - A kako to?

- Ne znam, božja naredba! - sleže Toma bogoslov ramenima i sam spusti ton, kao kad bi pevao „sedmim

- A kako ste saznali tu naredbu? - upita Elza naivno.

- Kako? ... U snu. U našoj varoši bilo je skoro jedno malo pozorište, koje se sad nalazi u ovoj varoši gde ćemo konakovati i gde ću ja ostati, jer su me primili za člana. Evo, mogu vam pokazati i pismo kojim me direktor prima.

Toma izvadi iz levog džepa jedno prljavo pismo i počne ga čitati:

„Poštovani gospodine, ima u ovome širokome svetu jedno usko poprište sa prostranim težnjama, koje u se sabiraju sav život čovečanski, život koji kazuje sve. Daske, daske, daske, gospodine, to je ideal čovečanstva. Te daske i Vas su dakle oduševile, pa neka je sa srećom. Primam. Vas za člana sa 30 dinara mesečno plate“ ... i tako dalje.

- Kao što vidite, stvar je svršena, ja sam angažovan. A evo kako je to bilo. Bio sam, dakle, jedno veče u pozorištu, pa odem kući i legnem u krevet, pošto sam po običaju očitao molitvu, „na son grjadušči“, zaspim ja vrlo tvrdo, kad ujedanput, u snu mi se pojavi Ognjena Marija, ali obučena sasvim kao što se danas gospođe oblače, tako kao vi, sa šeširom na glavi, rukavicama na rukama i suncobranom u ruci. Ja se iznenadim i počnem joj u stihovima govoriti: „Šta je tebi, Ognjena Marija, te ti takva izlaziš pred mene?“ A ona mi mekim, blagim glasom odgovori: „Slušaj, Tomo, nemoj da se ludiraš, nego ajd ti u glumce, da vidiš kako je to lepo!“ Ja se uplašim i kažem: „Ju, Ognjena Marija, šta je vama; kako bi vi meni tako što savetovali?“ A Ognjena Marija mi odgovori: „More, nemoj da se ludiraš, nego ajd ti u glumce!“ I posle kao nestane Ognjene Marije, a ja se probudim i bio sam sav oznojen, ali znate kako oznojen, kao da sam razgovarao sa samim svetim Petrom ili sa rektorom bogoslovije.

Ja, znate, tu tajnu nikom ne kažem, i to ne zbog sebe nego da ne bih sramotio Ognjenu Mariju. Kad sutra uveče, legnem ja opet da spavam i očitam dvaput „son grjadušči“. Ali tek što zaspim, kad ono evo ti opet meni u snu Ognjene Marije, onako isto obučene. Ja opet počnem u stihovima: „Šta je tebi, Ognjena Marija, te ti mene na zao put navodiš?“ - „Nemoj da se mlatiš, Tomo - odgovori mi Ognjena Marija - nego slušaj šta ti kažem, dođi ti u glumce!“ - „Ama, otkud to meni liči?“ - pitam ja Ognjenu

Mariju. „Da dođeš, i to meni za ljubav!“ - odgovori Ognjena Marija, i tu se tako vragolasto osmehne na mene i uštinu me za obraz, da ja nisam znao šta ću od sramote, nego još popretim da ću je sutra tužiti rektoru bogoslovije. Ona se na to slatko nasmeja i reče mi: „Tomo, Tomo, zagledaj me malo bolje!“ Kad je ja zagledam malo bolje, imam šta i videti: to nije bila Ognjena Marija, nego Lenka glumica, ona što igra sve neke đavolaste uloge i ume tako satanski da se nasmeje.

Sad, znate, stvar dobije sasvim drugi vid. Ja se pomolim bogu da mi oprostí što sam mislio da je ona Ognjena Marija, a to sam zato mislio što sam navikao dotle samo svece da sanjam. Međutim, sutradan sretnem usput Lenku glumicu onako isto obučenu kao Ognjena Marija. I sad, ja ne znam zašto, valjda je i to bila naredba božja, Lenka se nasmeja na mene, ali, znate, toliko ljupko kao da bi mi htela reći: „Nemoj da se mlatiš, Tomo, nego dođi ti u glumce!“

Pozorišno je društvo zatim otišlo iz naše varoši, aF ja sam svaku noć sanjao Lenku, a pogdekad tek rektora. Najzad, to me toliko savlada da ja pojmem da je to naitije, da je to naređenje božje i tako se rešim ... napišem pismo direktoru onog pozorišta koji mi, kao što vidite, povoljno odgovori.

Tu Toma bogoslov začuta i potapša Nedeljka, koji mu je bezbrižno ležao na krilu i gledao mu pravo u oči, kao da i on sluša priču Tominu.

Gospođica Elza, koja je sa najvećom radoznalošću slušala Tominu priču, osmehnu se vragolasto (onako kao Ognjena Marija) kad Toma svrši svoje kazivanje, pa dodade:

- Sad razumem, gospodine Tomo, sad razumem.
- Molim, šta razumete? - upita Toma usplahireno.
- Razumem naredbu božju. Vi ste se u stvari zaljubili u Lenku glumicu.
- Ko, ja?! - učini Toma i pocrvene do ušiju, jer on u to ni sam nije verovao.
- Priznajte.
- Ali to ne mogu nikako priznati, kad nije istina - počeo odlučno da se brani Toma bogoslov, iako mu sad tek prvi put puče pred očima ta strašna istina.

E, pa, eto - nastavi Elza vragolasto - kad se njeno ime pomene, vi pocrvenite.

- Čije ime, molim vas?

- Ta Lenkino, nije valjda Ognjene Marije.

- Ja ne znam ... - nastavi zbunjeno Toma i malne ispusti Nedeljka.

- Slušajte, priznajte mi pa ću vam pomoći.

- Vi?

- Da, ja ću vam pomoći. Ja ću večeras, pošto moram konakovati u toj varoši, kazati gospođici Lenki sve. Priznajte mi.

- Ja ne znam šta da vam priznam. Ne mogu reći da je volim (to „volim“ otpeva Toma „čvrstim glasom“), ali osećam, nešto osećam. Osećam neko čuvstvo, to čuvstvo me muči, to čuvstvo mi prožima telo. Ja osećam to čuvstvo u srcu, u duši, u žilama, u grudima. Ja osećam to čuvstvo u rukama ...

I tu Toma prekide priču, jer oseti zbilja nešto u rukama. Ali to nešto nije bilo Tomino, nego Nedeljkovo čuvstvo, koje se unekoliko razlikovalo od Tominog.

Gospođa Elza zapuši nos, kočijaš opsova nešto, a Toma bogoslov napravi tako tužno lice, pogledajući čas u svoju šaku, a čas u bele piketske pantalone, koje su sad već ličile na generalštabnu kartu sa svima zalivima, lukama, ostrvima i poluostrvima.

Moradoše da zaustave kola, te da se prepoviju i izbrišu Toma bogoslov i Nedeljko, pa zatim, sa umirenim čuvstvima, udoše obojica u kola te kretoše dalje, i još malo, pa se kola uzneše na rđavu kaldrmu i zatandrkaše kroz živu čaršiju, dok se ne zaustaviše pred kafanom kod „Zlatnog lava“.